

RESSENYES INDIVIDUALS

ALOMAR, Antoni Ignasi: *L'armament i la defensa a la Mallorca medieval. Terminologia*, Palma, Institut d'Estudis Baleàrics, 1995.

Un buit important i mal d'omplir en el coneixement de la llengua catalana és el de la terminologia especialitzada medieval o, simplement, antiga. La manca d'aquest coneixement ha estat causa que a l'època moderna molts dels termes necessaris per a la utilització en disciplines concretes o determinats camps semàntics de la llengua s'hi hagin introduït de les llengües dominants (castellà, francès) o s'hagin hagut de crear a partir del no-res, ignorant una tradició potser existent.

De fet, no és només que es desconeixi bastant la llengua especialitzada de l'Edat Mitjana, sinó que és el conjunt de la llengua d'aquella època que encara se'ns ha de revelar en tots els seus detalls, tot i que, respecte al lèxic sobretot, comptem amb les contribucions importantíssimes que han representat tant el *Diccionari Català-Valencià-Baleàric*, d'Alcover i Moll, com el *Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana*, de Joan Coromines, tots possibles, en bona part, gràcies a la feina que ja en aquesta direcció feren, al segle passat, Marian Aguiló, Josep Balari i Josep-Bernat Alart.

Antoni Ignasi Alomar ha volgut, precisament, ajudar a omplir un d'aquests buits, el relacionat amb l'armament i la defensa a la Mallorca dels segles XIV i XV, terreny fins ara pràcticament inexplorat, oblidat fins i tot per l'estudi més important d'aquest tema que s'havia publicat fins ara, el de Martí de Riquer, *L'arnès del cavaller* (1968).

L'obra d'A. I. Alomar (amb la qual va obtenir el grau de Doctor a la Universitat de les Illes Balears el 16 de gener de 1992) és d'una gran envergadura, car per dur-la a terme ha hagut de consultar una quantitat extraordinària de documents dels segles estudiats, inèdits —molts— o publicats, especialment testaments, inventaris, encants, ordinacions i altres de pertanyents a les anomenades «fonts diplomàtiques». Amb tots els termes arrellegats ha establert un vocabulari complet de tots els objectes i conceptes relacionats amb les armes i la defensa que s'usaven o es coneixien a Mallorca durant les dues centúries esmentades. Aquest vocabulari és presentat des de diverses perspectives: des de la classificació morfològicofuncional (és a dir, bàsicament lingüística a partir de les relacions semàntiques entre

els termes), des de la classificació antropològica (és a dir, a partir de l'ús que en feien les persones), des de la formació morfològica i semàntica (derivats, composts, sinècdokes, metonímies, metàfores i ironies), des de l'agrupació sinònima i, finalment, des de la descripció lexicogràfica en forma de lèxic ordenat alfabèticament, on l'autor, a més de la definició del mot, n'aporta les dades més importants (la aparició en document, etimologia, etc.).

L'obra, però, no és només important per l'aportació immensa que fa al coneixement del català i d'un aspecte de la nostra cultura material (en la línia de l'escola *Wörter und Sachen*, encara ara ben vigent) en una època ja llunyana ben delimitada, sinó que ho és també per la síntesi clara i precisa que fa del context històric en què va ser realitat l'objecte de l'estudi, amb una descripció sumària, però clara i completa, del marc social i militar característic dels segles XIV i XV, de les normes jurídiques i de les institucions relacionades amb la defensa, la indústria i el comerç de les armes, etc.

És, en definitiva, una molt bona i original aportació a la història de la nostra llengua i de la nostra cultura, que complementa i corregeix en molts de casos les grans obres lexicogràfiques esmentades al començament d'aquestes línies, sobretot respecte a l'etimologia de molts dels noms recollits i a la primera documentació, però també respecte a la gran quantitat de termes nous que hi afegeix, els quals fins ara restaven inèdits. En aquest sentit, és remarcable l'aparició de bastants noms d'origen italià i àrab típics de la nostra illa, reflex d'una particular relació d'aquesta amb les terres immediates veïnades per orient i per migjorn.

La documentació ampla (ocupa 150 pàgines!) que clou el llibre, ordenada cronològicament, i l'extensa bibliografia (21 pàgines) que el suporten donen fe de l'immens esforç que A. I. Alomar ha hagut de fer per poder enllestir aquesta importantíssima contribució a la lexicografia i a la història catalanes.

Llàstima que, perquè no puguem parlar de la perfecció més gran, hàgim de lamentar que hi trobem algunes grafies o formes estranyes (com **peste** per *pesta*, ps. 55 i 56, o **consolar** per *consular*, p. 63), qualche castellanisme inexplicable (com **acreedores** per *creditors*, p. 59), i qualche topònim estranger mal adaptat (**Bolònia, Bruixes**). A part d'algunes sigles, probablement errades, que no s'expliquen: ADM, DGEC...

En qualsevol cas, aquests petits detalls (que, de totes les maneres, s'haurien pogut evitar) no lleven gens de mèrit a l'obra, per la qual l'autor mereix la nostra felicitació.

JAUME CORBERA

BALSALOBRE, Pep, i GRATACÓS, Joan (eds.): *La llengua catalana al segle XVIII*, Quaderns Crema, Barcelona, 1995 («Assaig»).

El novembre de 1994 tingué lloc a Banyoles el col·loqui *La llengua catalana al segle XVIII (en el 250è aniversari de la Gramàtica catalana de Josep Ullastre)*, orga-

nitzat pel Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles amb la col·laboració de la Universitat de Girona. Ara, editat per Quaderns Crema, el gruixut volum (més de 600 pàgines) *La llengua catalana al segle XVIII* recull les ponències que foren presentades en aquell col·loqui i es declara portador —segons els seus curadors Pep Balsobre i Joan Gratacós— d'una ambició a l'alçada de la seva magnitud material: la d'assolir «la funció de manual de referència pel que fa a la llengua catalana del Setcents».

Per arribar a aquest objectiu, l'obra es divideix en tres parts, cadascuna de les quals enfoca l'objecte d'estudi des d'un angle particular: la primera, que inclou dos treballs sobre gramàtics —el de Montserrat Anguera sobre Ullastre i el de Jordi Ginebra sobre Joan Petit i Aguilar—, a més d'un d'Albert Rossich sobre el reconeixement de la vocal neutra, se centra en aspectes concrets d'història interna; la segona, amb aportacions de Xavier Moral (sobre llengua i ensenyament al Principat), Joaquim M. Puigvert (sobre Església, cultura i llengua) i August Rafanell (a propòsit dels dialectes i la llengua literària) posa l'accent en qüestions d'història externa; i la tercera —amb la participació de Joan Armangué (Sardenya), Rosa M. Calafat (Mallorca), Emili Casanova (València), Francesc Ferrer (Principat), Antoni-Joan Pons (Menorca) i Pep Vila (Rosselló)— intenta dibuixar una panoràmica de la situació de la llengua catalana en els diversos territoris. Davant i darrere d'aquest cos central, dues aportacions importants acaben de donar consistència a l'obra: davant, la introducció de Modest Prats, que assenyalava pautes de lectura coherent per a un volum que, sense aquest guiatge, resulta —per l'origen dels textos i per la varietat dels autors— més aviat dispers; i darrere, la bibliografia d'August Rafanell i Albert Rossich, de gran ajuda, sens dubte, per als qui vulguin aprofundir en algun aspecte concret.

Prats, en la introducció, impugna els «dos intents d'interpretació global» de la història de la llengua al segle XVIII que, segons ell, hi ha hagut fins ara: el que l'associa automàticament al terme «Decadència», massa tributari de la literatura i que, per tant, escamoteja la major part de la realitat lingüística; i el que la redueix de manera gairebé exclusiva al binomi repressió-resistència. Davant d'aquestes dues visions, en defensa una de més complexa, en un quàdruple aspecte: *complexitat lingüística* (cal tenir en compte la importància que encara té el llatí); *complexitat cronològica* (el segle XVIII no és un bloc uniforme; el 1768, amb la Real Cédula, marca, més que no pas el 1714 o el 1716, el punt d'inflexió més negatiu per a la llengua catalana); *complexitat política* (no es pot donar una resposta sense matisos a la pregunta de si és possible una lectura «nacionalista» de l'època: ho és, indubtablement —documents canten—, si ens referim a l'agressor; ho és d'una manera molt més difusa si ens referim a l'agredit, car la «resistència» lingüística té més de supervivència per inèrcia que de contestació conscient); i, finalment, *complexitat social* (una part significativa de la mateixa societat catalana, de la burgesia, renuncia explícitament a la llengua en favor

d'un projecte nacional espanyol: és a la dissolució de la pròpia nació i a la substitució lingüística que menen els plantejaments de Capmany i no a la Renaixença).

Els diversos articles del volum segueixen, d'una manera més o menys fidel, l'estela d'aquests plantejaments introductoris: el de Ferrer, per exemple, coincideix plenament amb la tesi de Prats sobre Capmany i els homes de l'Acadèmia de Bones Lletres —tesi que s'oposa frontalment a la visió que en tenia Antoni Comas— i corrobora amb escreix la idea de la voluntat «nacionalista» en l'agressor borbònic —encara que Ferrer atribueix més importància que Prats a la voluntat de resistència dels catalans—; els articles sobre els distints territoris confirmen, en termes generals, que a partir de la Real Cédula la castellanització s'accentua —llevat del País Valencià, on el procés és més accelerat—, i el de Xavier Moral ens recorda que la castellanització de l'ensenyament no és, ni de bon tros, ni generalitzada ni immediata: el català és àmpliament utilitzat a l'escola durant el segle XVIII, en un ambient que fa possible que personatges com Eura, Ullastre i Baldiri i Reixac articulin, amb tota naturalitat, un discurs sobre la utilitat del català. Els tres treballs sobre gramàtics i gramàtiques corroboren, igualment, que en aquest segle persisteixen l'ús culte i corrent de la llengua —com ja havia demostrat, per exemple, Moran, el 1987, a propòsit d'un document familiar— i una no menyspreable reflexió metalingüística.

En aquest sentit, és especialment interessant l'article d'Albert Rossich sobre la vocal neutra, que ens porta a un camp gairebé verge en la història de la llengua catalana: l'ortologia. Rossich demostra, amb arguments prou convincents, la vigència, pràcticament fins a Fabra, d'un model de pronúncia que primava el català occidental enfront de l'oriental i que actuà com a vel que impedí, durant molt de temps, la comprensió del fenomen de la neutralització. Paradoxalment, aquest model, que en un moment determinat identificà el so de vocal neutra amb la grafia *a* i no, en canvi, amb *e*, es troba a la base dels qui defensen, en nom de l'adequació de so i grafia, els plurals en *as*. La mateixa resistència a l'adopció d'aquesta solució —que no es generalitza pràcticament fins al segle XVIII— demostra, d'altra banda, la força de la norma tradicional d'escriptura i, per tant, la profusió de textos que la perpetuaven en ple període de la «Decadència». No hi ha dubte que aquesta aportació de Rossich pot ajudar a il·luminar certs aspectes de la polèmica lingüística no tan sols del segle XVIII, sinó també del XIX.

Quant a les aportacions sobre la llengua en els diferents territoris, són desiguals tant en metodologia com en la quantitat de documentació que recullen. Així, per exemple, l'article sobre el País Valencià se'ns presenta com a bicèfal —una part parla de la situació social de la llengua i una altra de les seves característiques intrínseques— i resulta, al mateix temps, menys documentat que, per dir dos exemples, els que parlen de Menorca o Sardenya —els quals, però, només se centren en l'aspecte social.

Segurament, aquestes diferències, aquests alts i baixos, eren inevitables, atès l'origen de l'obra que ara comentem. I, per la mateixa raó, segurament també és

inevitable que hom hi trobi alguna llacuna. Així, per exemple, en la primera part, que inclou treballs prou acceptables sobre aspectes concrets, es nota la manca d'una visió de conjunt, articuladora. Potser la projectada ponència de Mila Segarra, que finalment no va ser presentada en el col·loqui i que, segons els curadors del volum, havia de consistir en «una perspectiva general dels gramàtics i de les gramàtiques setcentistes», hauria aportat aquesta visió global que trobem a faltar. El cas és, però, que, en el volum, la ponència de Segarra és substituïda per la de Rossich —ponència brillant, però que no pretén donar cap visió de conjunt.

Tanmateix, tot això no és gaire greu —no seria gaire greu si reconeguéssim que ens trobem davant les actes d'unes jornades dedicades a la llengua catalana del segle XVIII. Sí que és greu, en canvi, si ens hem de creure que ens trobem davant el «manual de referència» escrit pels «millors especialistes»: en aquest cas, es tracta d'un manual coix i ple de mancances. Millor, doncs, que no fem gaire cas a l'excessiva declaració d'intencions dels curadors: pensem que ens trobem davant del recull d'actes, certament, d'un col·loqui on es digueren coses prou interessants. Recull que, ben segur, haurà de ser tingut present a l'hora d'elaborar el «manual de referència» sobre la llengua catalana al segle XVIII.

FRANCESC LLOPART

BASTARDAS I PARERA, Joan: *La llengua catalana mil anys enrere*, Barcelona, Curial, 1995 («Biblioteca de Cultura Catalana», 79).

Aquest llibre integra onze estudis de Joan Bastardas publicats anteriorment, alguns dels quals han estat refets i completats de manera important. Aquests treballs, però, ara es presenten no de manera inconnexa, sinó ordenats en sis apartats, d'acord amb la voluntat de l'autor —explicitada en la presentació— de donar una estructura a la informació que contenen. Concretament, el volum té com a nucli temàtic el català preliterari, és a dir, la llengua catalana entre els segles IX i XI bàsicament; per aquesta raó, Joan Bastardas explica que l'estudi «El català preliterari», que ha esdevingut el treball referencial per excel·lència sobre la llengua catalana d'aquest període, és el nucli al voltant del qual estructura aquest llibre.

El contingut es centra en el període arcaic de la llengua catalana, però també estudia especialment el llatí de Catalunya durant l'època romana i el moment del pas del llatí al català, temes en els quals l'autor és l'especialista més representatiu al nostre país. A més d'aquesta orientació temàtica o si es prefereix cronològica, des del punt de vist lingüístic, hi predomina l'anàlisi d'aspectes lexicogràfics, encara que també hi ha treballs que tracten qüestions fonètiques i morfosintàctiques. Aquesta situació de predomini temàtic no és aliena a la dedicació de Joan Bastardas al *Glossarium Mediae Latinitatis Cataloniae*, obra de caràcter lexicogràfic que és fonamental per al coneixement del llatí medieval a Catalunya i de la llengua cata-

lana en els orígens. Tanmateix, els treballs depassen àmpliament l'aspecte estrictament lingüístic i ofereixen molta informació d'aquell període, tant des del punt de vista històric com cultural, ja que lògicament no seria possible saber l'estat de la llengua —i encara menys si es tracta precisament del lèxic—, sense un coneixement aprofundit del marc històric. I per aquesta mateixa raó, dins l'aspecte lingüístic també és primordial el context, és a dir, l'anàlisi de la situació de les altres llengües romàniques, a la qual l'autor fa referència continuament, amb un interès especial per l'occità. En aquest sentit, cal esmentar encara que sigui breument la importància de les reflexions sobre la llengua occitana en relació amb la catalana, tant pel que fa als punts de contacte com a la diferenciació d'ambdues llengües durant l'alta Edat Mitjana.

Concretament, el llibre s'estructura en sis parts: la primera conté dos treballs en què analitza la llatinitat sobre la qual es basteix el català i repassa la cronologia de la formació de les llengües romàniques. La segona part correspon al treball sobre el català preliterari, en el qual es dona una atenció especial a l'estudi del lèxic. El tercer apartat aplega dos estudis sobre crítica textual: el primer —de caràcter més històric— sobre el testament de Riculf, bisbe d'Elna, a partir del qual exemplifica la problemàtica de la transmissió textual; i el segon sobre les errades de còpia en relació amb la creació de falses unitats lèxiques que no van existir (el que anomena «mot fantasma»). Ambdós articles es centren en l'aspecte lexicogràfic, que en la quarta part esdevé monogràfic, ja que analitza el terme jurídic *es* «impediment legal». L'apartat següent està format per tres articles sobre onomàstica, en els quals, però no descuida tampoc el tractament del lèxic comú. I, finalment, a la sisena part, integrada per un treball, tracta un aspecte morfosintàctic del català preliterari: la supervivència de formes derivades del cas nominatiu en català.

D'aquesta manera, *La llengua catalana mil anys enrere* ens ofereix un recorregut molt interessant no sols per les característiques i el lèxic de la nostra llengua al voltant de l'any mil, sinó que, amb una ordenació ben estructurada, analitza la llatinitat que va originar la llengua catalana, així com el procés de formació i l'aparició dels primers trets d'aquesta llengua en la documentació en llatí tardà, aspectes en els quals l'autor fa una aportació fonamental.

JOAN ANTON RABELLA

BOLÒS I MASCLANS, Jordi, i MORAN I OCERINJAUREGUI, Josep: *Repertori d'Antropònims Catalans (RAC) I*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1994.

El *Repertori d'Antropònims Catalans I* és un recull ordenat i sistemàticament presentat de tots els noms de persona que apareixen en els documents de la Catalunya Vella dels primers temps comtals (segles IX i X). Els seus autors han despullat meticulosament tota la documentació publicada, des de la *Catalunya Caro-*

língua d'Abadal fins als documents del bisbat d'Urgell que pacientment va publicant el pare Cebrià Baraut. El corpus de noms publicats s'ha enriquit amb altres extrems de documents inèdits.

El repertori va precedit d'un pròleg del professor Antoni Maria Badia i Margarit, d'una introducció general i de dos estudis previs —històric l'un i lingüístic l'altre— a càrrec respectivament de Jordi Bolòs i Josep Moran. Per fi se'ns donen unes molt útils i precises «Instruccions per a la consulta del repertori».

La col·lecció d'antropònims s'ofereix en tres presentacions:

1) «Grups d'antropònims». És la més voluminosa. Ordena alfabèticament i cronològica les formes que pertanyen a una mateixa família antroponímica. Per exemple, sota el «cap de grup» **Gotus** hi trobarem agrupats els noms *Goda*, *Goddo*, *Godo*, *Godus*, *Gotoni*, *Gotus*, *Guti* i *Vodo*.

2) «Freqüència d'aparició dels antropònims». Ordena per ordre decreixent els grups de noms, des de *Suniefredus* —amb 905 ocurrences i 2,3111 de freqüència respecte del total d'antropònims— fins a *Ziuzlisenda*, amb 1 ocurrencia i 0,0025 de freqüència.

3) «Formes antroponímiques». És un índex alfabètic de totes les formes documentades, des d'*Aatalfus* fins a *Zulema*, amb indicació del nombre d'ocurrences, el seu percentatge i el cap del grup en el qual s'inclou. Així sabem que *Aatalfus* s'inclou dintre del grup d'**Ataulfus**, *Giffridus* va amb **Wifredus**, *Godo* amb **Gotus** i *Zulema* amb **Zoleïman**.

Això és en essència el llibre que ha publicat l'IEC. Convindrà, però, delimitar amb més precisió allò que hem despatxat amb les indicacions «primers temps comtals» i «Catalunya Vella». Són 39.159 els antropònims recollits. Tots els noms menys un pertanyen a documents posteriors al segle VIII. A partir d'aquí el nombre d'antropònims va progressivament en augment, des dels 34 de la dècada 801-810 fins als 6.608 pertanyents a documentació de la dècada 991-999. El segle XI queda per a futures replegues. L'àmbit geogràfic és un espai continu que va de la Ribagorça aragonesa fins al Rosselló i el Penedès, i queda segmentat i categoritzat calcant entitats històriques simbolitzades per sigles: Ribagorça i Pallars (PIR) amb 3.924 noms, d'on es segrega la Marca del Pallars (MPA), representada únicament per 10 noms. Urgell (URG), amb 2.678 noms, i Andorra, amb 54. Comtat de Cerdanya (CER, 684 noms), al qual pertanyien les valls de Brocà, Lillet i Ribes de Freser (BRO, 668 noms) i endemés el Baridà (BAD, 158 noms). Conflent (CON), amb 1.297 antropònims. Rosselló (ROS), amb 928 noms. Vallespir (VAL, 271 noms). Besalú (BES, 1.697 noms). Peralada (PER, 297). Comtat de Berga (BER, 868) amb la Marca de Berga (MBE, 21). Comtat de Manresa (MAN, 2.475). Comtat d'Osona (AUS), el millor representant, amb 7.396 antropònims. Se'n considera a part la vall de Ripoll (RIP, 2.223 noms). Comtat de Girona (GIR, 2.073). Comtat d'Empúries (EMP, 985). Queda per fi el comtat de Barcelona (BAR, 4.955 noms), del qual es segreguen el Vallès (VAS, 3.987), el Maresme (MAR, 497) i el Penedès (PEN, 768). Si de les dades diacròniques i diatòpiques

volem passar a les dades socials, ho tindrem una mica més difícil. En la p. 22 els autors ens donen alguns punts de referència: els noms són majorment d'eclesiàstics, bisbes i abats de monestirs, comtes i vescomtes, jutges, veguers i magnats o personatges importants. Solament 36 són noms d'esclaus i 13 noms de jueus. Com a mínim un 8,8% són noms de dones. És clar que la mostra no és representativa del que devia ser la distribució social de la població. Però la documentació d'aquests segles té aquestes limitacions. Els textos dels segles posteriors reflecteixen ja molt millor les variables socials.

Possibilitats que ofereix el RAC? Moltes. De vegades es constata que un nom actual té un arrelament antiquíssim, cosa que ens pot estalviar conclusions errònies per manca de perspectiva històrica. Un exemple: el nom *Casa Micolau*, ben conegut a la Ribagorça actualment. Almenys n'hi havia una a Ovis i una altra roman encara a Sopeira. En vista de la documentació del segle XVII, que duu formes com *Nicolau* i *Nicholau*, es podria pensar que *Micolau* sigui una alteració moderna. Ara, el RAC ens demostra que hi ha 14 casos de *Micolau*, tots ells a Pallars i Ribagorça i documentats entre el 851 i el 876. Podem encara pensar que es tracta d'un vulgarisme posterior al XVII? No. Res de vulgarisme. La forma *Nicholau* ha de ser una ultracorrecció culta. Un cop més constatem que la pronunciació viva —i ens ho ha advertit moltes vegades Joan Coromines— resta més fidel a la forma primitiva que els documents d'escribres poc atents a la llengua del país.

Una altra possibilitat és la comparació amb altres repertoris. Vejam, per exemple, el que ens diu el mapa dedicat a *Borrell* en el *R.A.P.P.O.* de George Costa, publicat també l'any 1994. És el mapa núm. 50 i demostra que al segle XIX aquest nom era freqüent en els dominis cerdà i conflentí, menys en el vallespirà i rossellonès. Dintre del domini cerdà, el nom es concentrava cap a la vall de Brocà i la Cerdanya més septentrional, i era absent del Baridà. Això s'adiu bastant bé amb les dades del RAC: *Borrell* està representat 5 vegades a Conflent, 4 a la vall de Brocà, 1 a Cerdanya i 1 al Rosselló. Però no sempre constatem correspondència entre les dades antigues i les modernes, i aquesta constatació ens esperona a cercar una explicació de la solució de continuïtat. Passem ara a un dels noms cabdals de la nostra antroponímia, *Miro*, el segon més documentat, amb 531 ocurrences. La comparació amb les dades del *R.A.P.P.O.* és molt alligadora: al segle XIX era conflentí i cerdà (de la banda de Brocà més que no del Baridà), absent del Vallespir i amb dèbil presència al Rosselló. En època carolíngia això estava ja prefigurat: 39 ocurrences del nom al Conflent, 15 a la Cerdanya, 20 a la banda de Brocà, 1 al Baridà i 10 al Rosselló. Si passem de la dimensió diatòpica a la diacrònica, les dades cronològiques del RAC indiquen que en el segle IX el nom *Miro* era bàsicament conflentí i rossellonès. Després, al principi del segle X es nota una major implantació cap a Pallars i Ribagorça, el Berguedà, el Ripollès i la banda nord-oriental: Besalú, Girona, Empúries. A mitjan segle el trobem ja a Barcelona, al Maresme, Osona i Manresa. Els anys 970 i següents es concentren ocurrences en el Berguedà i Besalú. A partir de 980 l'antropònim va guanyant implantació al Vallès, al Barcelonès

i al Penedès. La història onomàstica s'entrellaiga amb la general i les lletres dels noms dibuixen de vegades el progrés de la història de Catalunya.

Arriba ara el capítol dedicat al «jo demano». No faré cas dels qui diuen que no s'ha de demanar allò que no es pretenia donar. Jo demanaria per a futurs repertoris una quarta presentació i un nou apartat dintre de la primera, la dels grups d'antropònims. La quarta presentació hauria de ser una espècie de diccionari invers, una ordenació per elements finals. M'agradaria saber si un element inicial apareix també com element final, i quantes vegades i a quins elements inicials s'uneix. *Godó* apareix a *Ermengodo*, *Estregodo*, *Goldegodo*... Però m'he de fer jo mateix aquestes comprovacions i els recomptes oportuns. Probablement això costaria ben poc de fer amb el programa informàtic que s'ha utilitzat. L'obra de D. Kremer publicada per l'IEC el 1969-1972 va oferir ja una presentació dels elements finals. El nou apartat que proposaria a la fi de cada grup d'antropònims consistiria en unes referències bibliogràfiques molt succintes. Cada cop que utilitzo el *RAC*, tinc sobre la taula també l'*Altdauesches Namenbuch* de Förstemann, el *Zur Geschichte Lateinische Eigennamen* de Schulze i el *Die germanischen Personennamen in Katalonien* de Dieter Kremer. Ho reconec: és qüestió de pesera, però aniria molt bé no haver d'obrir tants llibres per saber si un nom és llatí o germànic o quin és l'ètim que proposa Förstemann. He vist altres repertoris on es donen indicacions sobre intepretació, per exemple el *Léxico de Inscripciones Ibérica* de Jaime Siles. En un llibre molt diferent i també molt útil, el *Vocabulario del Comercio Medieval* de Gual Camarena, es dóna bibliografia abundant a la fi de cada article lèxic. No demanem exhaustivitat, però una breu referència al que metonímicament anomenem «el Förstemann» o «el Schulze» estalviaria feina als lectors.

A qui hem d'agrair una obra que ens és de tanta utilitat? Evidentment, en primer lloc als dos¹ professors que la signen, Jordi Bolòs i Josep Moran. I no solament per la tasca de recull i ordenació dels materials. La introducció que ens ofereixen és molt orientadora. I els dos estudis previs —més amplis i documentats el de Bolòs, més breu, però substancials també, el de Moran— són excel·lents. Després caldrà mencionar el nom d'Antoni Maria Badia i Margarit, que en el pròleg a aquest llibre estableix el lligam del *RAC I* amb la tradició dels estudis d'onomàstica catalana i alhora dibuixa el nou marc del *PatRom* en el qual ve a integrar-se l'obra. Caldrà també fer esment de Dieter Kremer, la col·laboració del qual consta explícitament en el llibre. No podem deixar de banda l'empenta que en l'ordenació dels materials ha suposat la tasca de Maria-Reina Bastardas, Maria Brossa, Joan Anton Rabella i Carolina Santamària. En el tractament informàtic de les dades cal fer esment de Pau Serracant, en una primera fase, i de Joaquim Rafel i Josep M. So-

1. No volem oblidar el nom d'una persona que pogué tenir certa importància, almenys moralment, en l'inici de l'obra i que els autors mencionen a la p. 19: Ignasi Puig i Ferraté, amb qui els qui treballem en terres lleidatanes estem endeutats, entre altres coses per les edicions dels cartorals de Lavaix i de Gerri de la Sal.

lanellas en la fase definitiva. I no oblidarem els noms dels qui han aportat o facilitat documentació inèdita: Montserrat Cabré, Gaspar Feliu, Ramon Ordeig, Pere Puig, Santiago Sobrequés i Dom Marc Taixonera. I encara no hem exhaurit la llista de col·laboradors que hem confegit en el decurs de la lectura.

Aquest últim paràgraf podria semblar superflú i potser poc indicat per a una ressenya. L'hem volgut escriure per ordenar una mica les informacions que donen el pròleg i la introducció i també perquè creiem que cal posar en relleu una característica que comença a palesar-se en aquesta obra: la tendència a l'autoria col·lectiva (un quatre de nou s'aixeca amb l'esforç de molts) en els grans projectes del present i del futur. Un exemple n'és el *PatRom*. El *Repertori d'Antropònims Catalans I* és un llibre de Jordi Bolòs i Josep Moran, però ha estat possible gràcies a una munió d'estudiosos que comença amb Josep Balari i Jovany i arriba fins a l'equip actual de l'Oficina d'Onomàstica de l'Institut d'Estudis Catalans. El *RAC I* és una gran obra: exhaustiva, clara, ordenada. És coherent amb el seu plantejament inicial i amb les seves finalitats. És un llibre d'ús imprescindible per a tots els estudiosos interessats en la història de Catalunya i en la llengua catalana.

XAVIER TERRADO

COSTA, Jordi: *Repertoire-Atlas Patronymique des Pyrénées-Orientales au XIX Siècle*, 2 vol., Perpinyà, Centre de Recerques i d'Estudis Catalans/Presses Universitaires de Perpignan, 1994.

Com és ben sabut, l'estudi científic de l'onomàstica i particularment de l'antroponímia s'ha de basar en una informació de base àmplia, coherent i ordenada. No es tracta pas d'una feina fàcil, sinó que requereix a més d'una gran dedicació un bon coneixement del territori, de les fonts disponibles i de la problemàtica lingüística de l'àrea estudiada. En aquest sentit podem dir, d'antuvi, que aquesta és una obra modèlica en el seu gènere.

L'autor, lingüista rossellonès ben acreditat, professor de la Universitat de Perpinyà, descriu al començament de manera precisa l'objectiu de l'obra i el mètode utilitzat. A l'«avant-propos» ens diu que com que els diccionaris etimològics de cognoms solen ésser criticats severament precisament pel fet que no solen partir d'una base d'informació suficient ni coherent, l'objectiu d'aquesta obra és furnir una informació de base per a un futur diccionari etimològic de cognoms de l'àrea estudiada que s'inclourà en el programa català del projecte més general del *Dictionnaire historique des noms de famille romans* (PatRom).

En la introducció, ens parla de la tria de les fonts documentals. Després d'analitzar les diverses possibilitats, s'ha decantat pel padró de 1841, que és el més complet i segur, sense deixar de recórrer a les altres fonts (registres civils i notariais) quan era necessari.

Davant la varietat de grafies, l'opció ha estat de respectar les formes documentades dels prop de 173.000 habitants que llavor hi havia al departament dels Pirineus Orientals, sense incloure els expòsits innominats.

Aquest material ha estat ordenat informàticament de manera que se'ns presenta en llistes diferents a fi de facilitar-ne la consulta i la informació. Així, la llista **Nom 0** presenta els cognoms per localitats, amb el nombre d'ocurrències; la llista **Nom 1** ofereix la repartició dels patrònims (cognoms) amb llurs freqüències reals i relatives, és a dir llurs proporcions dins el conjunt total de cada poble; **Nom 2** és la llista alfabètica dels patrònims incloent-hi el nombre d'ocurrències i d'extensió per localitats; **Nom 3** la relació dels 300 patrònims més freqüents; i **Nom 4** la relació dels més estesos en l'àrea estudiada. Aquest és el contingut del primer tom de l'obra.

Aquesta ordenació ens ofereix un panorama ben complet dels patrònims rossellonesos de mitjan segle XIX (inclosos els occitans de la Fenolleda, que forma part del departament), és a dir quan la Catalunya del Nord conservava majoritàriament la llengua catalana, i abans que s'haguessin produït les immigracions (i migracions) més recents. En aquest període la immigració occitana i francesa que, com a arreu de Catalunya, s'havia produït durant l'edat moderna, ja era bàsicament assimilada, si bé que des del punt de vista onomàstic hi introduïa una complexitat considerable.

Com a curiositat direm que segons **Nom 3**, els cinc cognoms més habituals eren llavors: Vidal, Fabre, Marty, Coste i Pagès, i els més estesos territorialment segons **Nom 4**: Vidal, Marty, Fabre, Calvet i Pagès.

En el segon tom se'ns presenta cartografiada en 303 mapes una bona part de la informació anterior. Per a la realització d'aquests mapes, tal com s'indica en la introducció de l'obra, s'ha procedit a agrupar els cognoms que tenen una mateixa etimologia i grafies diferents i també els compostos i derivats. Aquesta classificació, realitzada a efectes pràctics, entra en el problema de l'etimologia i aquí ens adverteix honestament l'autor que, malgrat que ha consultat els millors repertoris, no s'exclou algun error, tenint en compte la problemàtica general i més particularment de l'àrea estudiada on, com hem dit, conflueixen els cognoms catalans amb els d'origen occità o francès més o menys adaptats. Així, ens adverteix que si és difícil de determinar per al cognom català *Fillol* i el seu plural *Fillols* si procedeix del nom comú *fillol* o del topònim conflentí *Fillols*, més difícil és encara de saber si el cognom *Pi*, *Py* és la forma catalana provinent de PINU, o bé una adaptació catalana de formes occitanes provinents de PODIU.

Aquesta obra aporta, doncs, una informació molt valuosa i de tractament ben acurat. Creiem que, ultra l'aportació documental, esdevé un bon precedent metodològic per a d'altres del seu gènere, especialment per a les que es puguin realitzar dins el projecte en què s'inclou.

DOLÇ, Miquel: *Estudis de crítica literària. De Ramon Llull a Bartomeu Rosselló-Pòrcel*. Introducció i edició a cura de M. del Carme Bosch. Barcelona, Departament de Filologia Catalana i Lingüística General de la Universitat de les Illes Balears/Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994 («Biblioteca Miquel dels Sants Oliver», 2).

L'obra de Miquel Dolç i Dolç (Santa Maria del Camí, Mallorca, 1912-Madrid, 1994) dedicada a la crítica literària i a l'estudi de la literatura catalana pràcticament ha romàs dispersa en les diverses publicacions on va aparèixer. Només l'any 1983 va recollir alguns dels seus pròlegs, dedicats tant a autors catalans com estrangers, a *Intent d'avaluació*.¹ En l'«Advertiment» inicial d'aquest llibre, Miquel Dolç potser ens donava l'explicació del poc interès que sembla haver tingut a l'hora de reunir tot el seu treball dispers: pròlegs i introduccions, articles a revistes especialitzades i a periòdics (des del diari palmèsà «La Almudaina», durant la postguerra, a «La Vanguardia») i, fins i tot, conferències i parlaments, que amb freqüència solen tenir una vida molt més efímera. Allà Miquel Dolç es referia al caràcter provisional o improvisat que sovint té aquesta mena d'escrits i hi defensava la llibertat del crític davant els compromisos i les pressions personals i professionals. L'obsessió per la perfecció i per l'exactitud i l'equilibri dels judicis emesos explica una certa reticència a recollir uns escrits que considerava fruit de les circumstàncies. A *Intent d'avaluació*, tot i que recopilàs escrits sobre escriptors més propers, ja hi havia la presència dels clàssics contemporanis (com Paul Valéry, J. E. Martínez Ferrando o l'Arxiduc Lluís Salvador). Tanmateix, a *Estudis de crítica literària* s'arreglen només treballs especialitzats —la selecció dels quals encara va poder ésser supervisada per Miquel Dolç—, que abasten tant autors del nostre passat com clàssics contemporanis.

Primerament, hem de remarcar l'oportunitat d'aquests *Estudis de crítica literària*. Es tracta d'un llibre que, en certa manera, reivindica la labor crítica de Dolç, un aspecte que ha restat amagat rere l'obra del traductor i llatíista i, també, del poeta. Grec que, amb el pas del temps, la labor seva crítica i investigadora serà més valorada que no pas l'obra poètica, més breu i més ocasional, a la qual no es va dedicar amb tanta intensitat. Molts dels articles reunits a *Estudis de crítica literària* varen ésser publicats fa uns quants decennis —la majoria són de les dècades dels seixanta i dels setanta—, alguns en revistes que ara resulten de difícil accés. En aquest sentit, cal remarcar sobretot la inclusió en el llibre del pròleg a l'*Obra Poètica* de Bartomeu Rosselló-Pòrcel, apareguda l'any 1949, que avui és absolutament impossible de trobar. Tanmateix, com assenyala a la introducció la Dra. M. del Carme Bosch —que ha tengut cura de l'edició—, l'obra d'investigació de Miquel Dolç és molt extensa, per la qual cosa ha calgut seleccionar només alguns articles d'entre

1. Miquel DOLÇ, *Intent d'avaluació* (Manacor, Casa de Cultura de la Caixa de Balears, 1983; «Col·lecció Tà de Sa Real», 16).

els dedicats a uns mateixos autors (Ramon Llull, Ausiàs March, Miquel Costa i Llobera o Tomàs Garcès). Això dona també un cert caràcter antològic al llibre, amb tot el que implica de positiu i, alhora, de risc. Així, és especialment significativa, com indica la prologuista, l'exclusió per motius d'espai de l'article «El color en la poesia de Miquel Costa i Llobera»,² sens dubte més important que els dos que hi són reproduïts. De fet, aquestes mancances, fruit de les limitacions materials, haurien de servir d'estímul a altres iniciatives que reunissin els textos que en aquesta ocasió han estat exclosos.

Estudis de crítica literària reuneix els articles en tres grans apartats —«Els clàssics catalans (segles XIII-XIV)», «Miquel Costa i Llobera i Joan Alcover» i «Tres autors contemporanis»—, que es corresponen als seus centres d'interès principal: l'Edat Mitjana i, sobretot, l'Humanisme; la poesia dels grans mestres de l'Escola Mallorquina; i la literatura catalana contemporània. La primera part recull dos articles sobre Ramon Llull («El sentiment de la natura en l'obra rimada de Ramon Llull», 1961; i «Ocells i arbres en el *Llibre d'Amic e Amat*», 1967), un sobre Ausiàs March («Ausiàs March, poeta mediterrani», 1959-1962) i un altre en què es compara l'ús de les «Metàfores clàssiques en Bernat Metge i Roís de Corella» (1973, publicat en 1982). L'interès per Ramon Llull fou el motiu pel qual l'any 1951 fou nomenat *magister* de la Maioricensis Schola Lullistica, encara que el lul·lisme mai no va ésser el seu principal terreny d'investigació. Davant la immensitat i la complexitat de l'obra de Ramon Llull, el nostre investigador adopta una actitud més tost humil, pròpia d'un lector molt culte, però quelcom diferent de l'especialització dels lul·listes. Això li permet aplicar a l'obra de Llull conceptes i distincions, com és la diferència entre «sentiment de la natura» i «sentiment del paisatge», i estudiar-hi aspectes, com la presència dels colors o els escenaris que s'hi entreenven, semblants als analitzats en altres autors o moments de la història de la literatura. El mateix es pot dir dels seus treballs sobre Ausiàs March, Bernat Metge i Joan Roís de Corella, en els quals, però, Miquel Dolç ja pot fer un ús major dels seus amplis coneixements de la literatura llatina, de la lírica medieval, de l'Humanisme i del Renaixement, i, molt especialment, de la poesia italiana. El mètode emprat és essencialment comparatiu i consisteix a explicar el que hi ha de semblances —quan no es tracta, fins i tot, de coincidències concretes— i de divergències. Així, a «Ausiàs March, poeta mediterrani» sobretot trobam la comparació entre Dante i Petrarca, per un costat, i Ausiàs March, per un altre; i a «Metàfores clàssiques en Bernat Metge i Roís de Corella», un article que es caracteritza tant per la precisió com per la fredor tècnica, entre els clàssics llatins (principalment Ovidi i Sèneca) i els dos catalans esmentats al títol.

En els articles agrupats en les altres dues seccions del llibre és on podem veure una major relació entre l'estudiós de la literatura i l'escriptor de creació. L'admira-

2. Miquel DOLÇ, *El color en la poesia de Miquel Costa i Llobera*, «Estudis Romànics», IV (1953-54), pàg. 1-94.

ció per Miquel Costa i Llobera i Joan Alcover, els grans mestres de l'Escola Mallorquina, reflectida en els articles reproduïts a *Estudis de crítica literària*, enllaça el vessant crític amb la seva producció creativa com a poeta. No hem d'oblidar que la poesia de Miquel Dolç va néixer dins l'Escola Mallorquina i, en certa manera, mai no se'n va desvincular. Els seus primers poemes varen aparèixer a «La Nostra Terra» i a l'«Almanac de les Lletres», Maria Antònia Salvà en va fer grans elogis³ i col·laborà amb alguns escriptors immersos clarament en aquest corrent, com Guillem Colom o Miquel Gayà. Potser és per aquest motiu que es pot notar en els seus escrits una matisada —i, cal dir-ho, justa— reivindicació de l'Escola Mallorquina davant els atacs que aquest corrent poètic va rebre: «Si haguéssim de donar alguna noció positiva sobre aquesta escola, podríem dir que és un punt lluminós, format per diverses directrius coherents i obert a totes les inquietuds i possibilitats realment artístiques. Sempre que tenguim un continuador àgil i assenyat no serà un bassal somnolent, com s'ha pretès, sinó un corrent viu, capaç d'incorporar al seu cabal les experiències més avançades i de nodrir-les amb tota la força de la seva diafanitat» (p. 117). Però el sentit crític de Miquel Dolç no li permet lliurar-se a la simple apologia de l'Escola Mallorquina i dels seus principals representants, perquè sap que la millor manera de defensar-los és demostrar-ne els valors. Així, a «Miquel Costa en la consciència d'avui» (1961) fa un recorregut per l'obra del poeta pollencí, pels seus continguts, i, sobretot, analitza la petjada del romanticisme i del classicisme sobre la seva poesia. «Romanitar de Miquel Costa i Llobera» (1973), l'altre treball sobre l'autor d'*Horacianes* reproduït a *Estudis de crítica literària*, ens introdueix en un tema essencial en el poeta: el sentiment d'un vincle amb la cultura i el món llatí. Els coneixements de Miquel Dolç sobre la literatura llatina i la cultura romana, explicats ja a *Roma y Marcial* (1953), li permeten elaborar un dels treballs més interessants del volum. El nostre investigador conclou que la «romanitat» —que consisteix «en l'orgull de sentir-se romà, de sentir-se dipositar d'una herència eterna» (p. 132), sentiment que ja existia en l'època d'August— de Costa i Llobera «no neix, per atzar, durant el seu sojorn a la capital del món catòlic (1885-1890): es remunta a una època més llunyana» (p. 138), que identifica amb l'època de la primera redacció (1879) de l'oda «A Horaci». Quant al text dedicat a Joan Alcover, «La serra mallorquina de Joan Alcover» (1973), fa una anàlisi del poema *La Serra*, tot indicant-ne àdhuc algunes descuresances (com l'ús negligent del relatiu o l'oblit absolut de la llei d'alternança de les rimes agudes i planes), per tal de descobrir-ne la gran capacitat de comunicació.

Els quatre treballs reunits a la tercera secció d'*Estudis de crítica literària* són «La poesia de Tomàs Garcés» (1972), «El Crist i l'Ulisses d'Agustí Bartra» (1986), «Un Rosselló-Pòrcel inèdit» (1964) i «Aproximació a Bartomeu Rosselló-Pòrcel» (1949). L'interès de Dolç per la poesia del seu company «generacional» Ros-

3. Vegeu Josep M. LLOMPART, «Pròleg» a *Elegies de guerra*, de Miquel Dolç (Mallorca, Editorial Moll/Consell Insular de Mallorca, 1991), p. 8.

selló-Pòrcel és palesa en aquests dos treballs crítics. L'«Aproximació a Bartomeu Rosselló-Pòrcel», que encapçalava la primera edició de l'*Obra poètica*, és encara avui un text bàsic per conèixer el mític poeta mallorquí. Miquel Dolç, tan bon coneixedor i seguidor de l'estètica clàssica, sap descobrir, entendre i explicar les llibertats de la proposta renovadora de Rosselló-Pòrcel. «Un Rosselló-Pòrcel inèdit» és un text complementari entorn dels primers poemes de l'autor d'*Imitació del foc*, no recollits posteriorment, on reconeix la petjada de Costa i Llobera i del costumisme de Pere d'Alcàntara Penya, sense que s'hi trobi cap signe de la influència de Gabriel Alomar. «La poesia de Tomàs Garcés» precisa una sèrie de qüestions importants en l'obra d'aquest poeta barceloní, que també podrien relacionar-se amb la dedicació poètica de Dolç: el sentit del seu «popularisme», el pes de la tradició i de les influències externes (sobretot dels poetes italians) i la significació de la poesia social. I a «El Crist i l'Ulisses d'Agustí Bartra» Dolç fa una autèntica demostració de la seva erudició, que és posada al servei de la interpretació dels símbols que amaren la novel·la *Crist de 200.000 braços* (1968) —la primera versió de la qual es titulava *Xabola*, 1942— i els relats d'*Odissea* (1953). El nostre estudiós destrina i analitza el sentit de totes les referències a l'*Odissea* que descobreix en el segon dels llibres d'Agustí Bartra esmentats, tot fent una excel·lent exhibició tant de coneixements com de capacitat interpretativa. Potsèr aquest estudi, més que cap altre dels recollits en el volum, serveix per demostrar que l'erudició de Miquel Dolç mai no és sobrera, sinó que sempre està al servei de la voluntat humanista d'explicar-nos i de fer-nos comprendre els valors d'unes obres i d'uns autors als quals se sent unit.

PERE ROSELLÓ I BOVER

GINARD BAUÇA, Rafel: *Obra poètica*, a cura de Pere Rosselló i Bover, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995 («Biblioteca Marian Aguiló», 19).

Conegut i valorat sobretot per la seva tasca d'arregla i ordenació del *Cançoner Popular de Mallorca*, Rafel Ginard és també autor d'una estimable obra en prosa i en vers, pràcticament desconeguda fins ara del gran públic i dels estudiosos. En el volum *Obra poètica* es recullen els cent quaranta-quatre poemes que ha localitzat Pere Rosselló i Bover en les diverses revistes i publicacions periòdiques en què els va publicar l'autor, sobretot «El Heraldo de Cristo», «Llevant» i «Bellpuig», i també a l'arxiu de La Porciúncula de Palma.

Al pròleg (ps. 5-15) Pere Rosselló fa una petita semblança biogràfica de Rafel Ginard i un repàs a la seva activitat cultural i de creació. Seguidament, algunes consideracions sobre la poesia del pare franciscà, amb la transcripció de diversos fragments epistolars força aclaridors respecte del posicionament estètic de l'autor i de la seva defensa d'una poesia senzilla, clara i posada al servei de la tasca de recobra-

ment de la nostra llengua. El pròleg es clou amb una explicació sobre l'ordenació dels poemes i amb els criteris d'edició.

Els poemes es presenten agrupats en sis seccions:

1. **Reculls poètics** (ps. 17-64): s'hi inclouen *D'escumes i bellumes. Poemes i Flors ventureres*, tots dos inèdits fins ara com a reculls, ja que alguns poemes s'havien publicat independentment. Hi predomina la poesia paisatgística, juntament amb poemes religiosos i dedicatòries. Hi trobam formes poètiques populars (dècimes desbaratades, romanços, balades) i poemes d'estructuració més complexa, normalment en decasil·labs.

2. **Poemes paisatgístics** (ps. 65-124): inclou quaranta-sis poemes, que són, sens dubte, la part més interessant de la poesia de Rafel Ginard. Com diu Pere Rosselló, aquests poemes «presenten una visió de la natura plena de matisos religiosos, molt marcada pel franciscanisme (...). Es tracta d'un paisatge viu, antropomòrfic, on són freqüents les personificacions, ple de vitalisme i dinamisme, i, fins i tot, de sensualitat (...). També hi és freqüent el contrast entre aquesta natura ufanosa i plena de vida amb la tristesa i l'amargor de l'ànima del poeta» (p. 14). Els poemes en què apareix aquest contrast són possiblement els més reeixits de tota la producció poètica de Rafel Ginard. Hi trobam novament una barreja de formes estròfiques i mètriques populars i de formes més elaborades, en versos decasil·labs o de catorze síl·labes.

3. **Poemes religiosos** (ps. 125-225): inclou quaranta-nou poemes. Aquesta secció és dividida en tres apartats: «Corones poètiques», «Poemes lul·lians», i «Poemes religiosos diversos». És la part més nombrosa de la producció poètica de l'autor. El primer d'aquest apartats és el que aplega més poemes, amb un predomini absolut de les formes populars (goigs, romanços, glosades) i del vers heptasil·lab. Hem d'assenyalar que el poema «Goigs de la Mare de Déu de Sant Salvador d'Artà», que s'inclou en aquest apartat, no és original de Rafel Ginard, sinó que és la transcripció d'uns goigs populars. En el segon apartat trobam poemes formalment més complexos, una bona part dels quals són en castellà. Normalment estan motivats per algun passatge o per algun episodi biogràfic de Ramon Llull. El tercer apartat, naturalment, és el més heterogeni i hi trobam poemes hagiogràfics, dedicatòries, poemes pietosos, nadales... En conjunt, la poesia religiosa de Rafel Ginard no és tan elaborada ni tan reeixida com la paisatgística. «Ginard ens presenta una religiositat molt amarada de l'esperit del poble, del qual el sentiment cristià és inseparable. Solen ésser poemes formalment senzills que transmeten sentiments religiosos molt simples», diu Pere Rosselló (p. 14).

4. **Dedicatòries** (ps. 227-259): inclou divuit poemes adreçats a persones diverses, d'un marcat caràcter circumstancial, molts dels quals foren escrits arran d'alguna celebració o commemoració (primera comunió, noces d'or, aniversaris...).

5. **Poemes diversos** (ps. 261-280): inclou nou poemes de forma i temàtica força heterogènies.

6. **Traduccions poètiques** (ps. 281-285): inclou dos poemes, *La guineu i el corb*, faula XIII del llibre primer de Fedre, i *A un infant*, de Théodore de Banville.

La poesia de Rafel Ginard se situa de ple en els pressupòsits estètics i ideològics de l'Escola Mallorquina i hi trobam tots els temes i tòpics que la caracteritzen: recreació i idealització del paisatge, sentiments religiosos no conflictius, predilecció pel classicisme d'arrel grecollatina i per les formes poètiques tradicionals, exaltació de la llengua com a principal símbol d'identitat... Algú ha dit que cal que acudim als deixebles si volem copsar les característiques definidores d'un moviment literari i, en aquest sentit, Rafel Ginard n'és un bon exemple. Ell mateix, que mai no va valorar prou les seves aptituds per a l'escriptura, es presenta sempre com a deixeble dels grans mestres de l'Escola: Miquel Costa, Joan Alcover, Llorenç Ribber i Maria Antònia Salvà. La poesia del pare franciscà no és, certament, la d'un mestre, però sí la d'un poeta que coneix prou bé l'ofici i els ressorts de la llengua viva i popular, la d'un poeta que sap aprofitar i conjugar, d'una banda, el llegat clàssic que li ha fornit la seva formació humanística i, de l'altra, el vast coneixement de la poesia tradicional i popular que li ha donat la seva tasca ingent de folklorista. Una poesia, en definitiva, prou digna i que es mereixia una edició digna, ni que fos només per la importància que, com a folklorista, té Rafel Ginard.

És d'agrair, doncs, l'esforç que ha esmerçat Pere Rosselló en aquesta edició, especialment en l'aparat crític que acompanya els poemes, en el qual trobam interessants reflexions i informacions complementàries de l'autor mateix sobre la seva poesia.

JAUME GUISCAFRÈ

HILLGARTH, J. N.: *Readers and Books in Majorca, 1229-1550*, 2 vols., París, Éditions du CNRS, 1991.

Les primeres 303 pàgines d'aquesta obra, que ocupen el volum I, contenen la interpretació crítica del miler de documents referits a llibres i biblioteques de mitjan segle XIII a mitjan segle XVI, amb els corresponents índexs, editats al segon. *Readers and Books*, en efecte, és un brillant experiment d'interpretació sistemàtica d'un buidatge documental total: el dels fons d'història cultural d'una parcel·la controlable fins a l'exhaustivitat, com és l'illa de Mallorca a partir de la conquesta fins a la consolidació de la impremta.

El volum 5 de la present revista conté un estudi de J. N. Hillgarth sobre la figura intel·lectual i política del rei Pere el Cerimoniós, que pot servir com a presentació d'aquest historiador britànic dels regnes hispànics medievals, que és un dels lul·listes més importants dels nostres dies. També remetem al treball sobre el rei Pere perquè respon al mateix model metodològic del llibre que comentem ara: un cop controlada una documentació tan completa com sigui possible, cal extreure'n, des d'un bon coneixement del context i aplicant-hi un sentit crític poc corrent, totes les pistes que conté per a la comprensió dels fenòmens que el crític percaça.

Com que els autors de la present ressenya no estan familiaritzats amb els fons documentals mallorquins, objecte de la part diplomàtica de *Readers and Books*, els comentaris que segueixen tindran per objecte posar de manifest algunes de les aportacions més destacables del primer volum. Cal començar pel fet que l'estudi del microcosmos tardomedieval i renaixentista mallorquí de Hillgarth se situa en una rica tradició de treballs d'història cultural basats en la documentació d'arxiu de la Corona d'Aragó, que a Catalunya té un dels seus punts inicials en els *Documents per a l'estudi de la cultura catalana mig-aval* d'Antoni Rubió i Lluch (1908-1921) i que continua amb aportacions de Rubió i Balaguer, Madurell, Martí de Barcelona i un llarg etcètera. Des d'aquesta perspectiva el llibre que comentem assenjala un punt d'inflexió important. En efecte, no ens consta que mai hagi estat dut a terme un assaig d'interpretació d'història cultural d'un sector autònom de la societat, com és el cas d'una illa, i al llarg d'un període prou extens, gairebé quatre segles, com perquè sigui perceptible el procés evolutiu de les tendències culturals i dels gustos literaris.

Aquesta observació ens porta a considerar alguns dels pressupòsits metodològics que el mateix Hillgarth presenta al Prefaci (ps. VII-X). La tria del llarg arc cronològic, 1229-1550, present al títol de l'obra, descansa en la circumstància que la cultura mallorquina és el fruit d'una importació del continent posterior a una ocupació militar i té, per tant, un començament absolut, que Hillgarth segueix detectivescament fins a la plena implantació social de l'ús de la impremta. El fet que el tall inclogui el que hom sol anomenar la baixa Edat Mitjana i l'inici de l'Edat Moderna, en un sol bloc, és vist per l'autor com un punt de mira privilegiat per a estudiar la contrabalança entre el canvi i la continuïtat. Hillgarth evoca la periodització de «longue durée» i aprofita l'ocasió inicial per relativitzar la importància de la introducció de la impremta: els hàbits de lectura individual ja estaven formats quan aquesta troballa tecnològica els va potenciar amb la força de la multiplicació mecànica dels exemplars. És una assumptió dels historiadors del llibre que convindria incorporar a les interpretacions divulgatives a l'ús, ara que Hillgarth n'ha mostrat a fons la validesa. L'altre punt programàtic del prefaci que cal retenir és el fet que l'estudi d'un buidatge total de les existències libràries posa de manifest la inviabilitat d'una interpretació exclusivament literariocèntrica de la història de la cultura. Ja és hora que aprenguem, doncs, a donar als abundants textos legals i mèdics de les nostres biblioteques el lloc que els correspon en el panorama general del saber i de les lletres.

Els nou capítols del primer volum de *Readers and Books* estan organitzats com un viatge entre una presentació general de les circumstàncies polítiques i econòmiques de l'illa (1, ps. 1-8) i la descripció del lloc de Mallorca en la cultura de la baixa Edat Mitjana i del Renaixement: «Majorca as an Intellectual Centre» (9, ps. 235-275). Els condicionaments polítics de la història de l'illa, fràgil com a estat però poderosa com a empori comercial i punt estratègic, es relacionen amb un dels desenvolupaments característics de la cultura local, la cartografia. Al marge dels

màxims representants de la creativitat literària i científica local, Lluïl i Turmeda, els usos culturals del conjunt de la societat queden atrapats a les xarxes de les estadístiques sobre la circulació dels instruments imprescindibles d'aquests usos, és a dir dels llibres. Sabem quan i com apareixen, d'on vénen, què valen, quí els posseeix, quan arriba la impremta i com s'acaba imposant al còdex manuscrit. L'anàlisi comparativa de la composició de les biblioteques permet de perfilar diverses qüestions com, per exemple, la receptivitat dels mallorquins davant de les innovacions provinents d'Itàlia o l'ús i la denominació de l'idioma local en relació al llatí i a altres llengües.

La primera etapa del viatge interpretatiu (2, ps. 9-27) mostra què ens diu la documentació a propòsit dels fons de llibres i les activitats culturals de les comunitats religioses, sobre les quals ha arribat una informació desigual. Així l'abundància de dades sobre els franciscans i els dominicans permet d'interpretar alguns passatges de les *Cobles de la divisió del regne de Mallorca* (ps. 12-13) que exhibeixen la rara virtut de la síntesi didàctica; en aquest cas saber què eren les biblioteques monàstiques i conventuals medievals permet de valorar la constitució dels fons mallorquins, a base d'importacions de les existències de les respectives cases-mare (del Císter, de franciscans o de dominicans) i amb poques traces de tallers locals de reproducció de còdexs. La destrucció dels llibres de les antigues biblioteques (al s. XVIII hom va substituir arreu les velles existències amb flamants productes impresos, p. 18) condueix a l'exploració dels antics catàlegs, a través dels quals és possible besllumar què llegien els frares i els monjos i eventualment els laics a qui es concedia l'ús dels fons religiosos.

Si la cacera de llibres de la Catedral i les parròquies (3, ps. 29-33) és relativament poc rendible, la presentació dels fons procedents d'inventaris de col·leccions privades (4, ps. 35-62, amb quadres estadístics) forneix una primera matèria esplèndida per a investigar l'ús del llibre d'una població eminentment urbana (p. 41). Hillgarth estableix un índex de «popularitat» d'escriptors que ofereix a doble columna amb els resultats obtinguts per Henri Bresc en el seu treball sobre Sicília (ps. 58-59), que situa en primer lloc autors jurídics, seguits dels clàssics i dels pares de l'Església. La tria, que deixa veure el lloc preminent que ocupa Lluïl, és indissociable de la procedència professional de les col·leccions de llibres. Per això el següent capítol aborda precisament aquesta qüestió, la de les col·leccions especialitzades de jurisprudència, medicina, filosofia i teologia (5, ps. 77-115). Com ja hem tingut ocasió de comentar a propòsit d'una altra qüestió, Hillgarth descriu el microcòsmos mallorquí des d'una ben fonamentada visió de conjunt de la cultura cristiana occidental, la qual cosa confereix a les seves revisions dels fons de l'illa un valor descriptiu d'abast general. En aquest sentit, doncs, es tracta d'un capítol recomanable per a quí vulgui adquirir una noció dels continguts específics del saber jurídic i mèdic als segles del XIV al XVI.

Els tres capítols que segueixen (6, «*Studia Humanitatis*», ps. 117-155; 7, «The Traditional Background», ps. 157-189; i 8, «Lullism in Majorca», ps. 191-234)

obeïxen al mateix propòsit del cinquè. Així com el vuitè aborda l'essència d'una tradició genuïnament mallorquina, els dos anteriors organitzen la descripció dels continguts de la cultura de lletres entorn de l'impacte de l'humanisme filològic procedent d'Itàlia, per una banda, i del pòsit escolàstic, que Hillgarth anomena «tradicional», per una altra. La vigilant voluntat de construir el discurs a partir del document fa que aquesta presentació convencionalment bimembre del clima cultural dels segles XIV al XVI defugí les deformacions habituals relacionades amb la importació de l'humanisme a Catalunya.

Després d'una síntesi de les relacions de la Corona d'Aragó amb Itàlia als segles que ens afecten, Hillgarth examina successivament els llibres de gramàtica, les obres d'escriptors clàssics i les d'italians presents a l'illa, per tal d'esbrinar cronològicament la introducció de novetats representatives d'un canvi d'orientacions; els resultats es poden observar en quadres construïts *ad hoc* (ps. 123, 134, 138), que apunten a la segona meitat del XV com al moment de l'arribada palpable de les modes italianes. L'exploració del llegat tradicional ens informa dels continguts de la literatura devota i d'entreteniment, passant per l'eclosió d'un fenomen tan mallorquí com és el de la tradició cartogràfica.

El capítol dedicat al lul·lisme a Mallorca és un altre exemple de com Hillgarth condueix la col·lecció d'informació, restringida en el seu abast territorial, cap a la interpretació de les dades en un context cultural més ampli que coneix i sap esbossar magistralment; d'aquesta manera el capítol 8, lluny de ser un registre de possessors d'obres lul·lianes, sobrepassa els límits de la història del lul·lisme mallorquí i esdevé una aportació cabdal a la història del lul·lisme a la Corona d'Aragó que complementa la que el mateix autor havia fet en el seu modèlic llibre *Ramon Lull and lullism in fourteenth century France* (Oxford, 1971).

La constatació rotunda que no hi ha traces d'un lul·lisme mallorquí al principi del XIV (sobre la capacitat difusora del qual s'ha especulat de fa temps, dels Carre-ras-Artau a Perarnau) parteix del replantejament de les estratègies que disposa Lull per a la difusió de la seva obra i és acompanyada d'una síntesi fonamental del desenvolupament del lul·lisme primitiu a la Corona d'Aragó, bàsicament valencià i lligat a un arnaldisme marginalitzat. No es pot analitzar el lul·lisme trescentista català, mallorquí o valencià sense avaluar l'impacte de la persecució eimeriquiana (en l'estigmatització del moviment, en la desaparició o en el silenciament de còpies als inventaris, etc.), raó per la qual Hillgarth esbossa una anàlisi del fenomen que resultarà imprescindible. Una observació que dóna una idea de la riquesa informativa de l'obra: hi ha motius per situar la traducció mallorquina de la *Vita coetanea* al final del XIV, gairebé un segle abans del que fins ara havíem suposat.

Si al XIV, i sobretot a la segona meitat, la propagació del lul·lisme a Mallorca està confiada a mitjans tan precaris com l'eremitisme, al XV la presència a l'illa de mestres forasters com Pere Joan Llobet, Gabriel Desclapers, Mario Passa, Pere Daguí, etc. (personatges que mereixen una atenció remarcable), capaços d'ensenyar l'Art en fundacions escolars més o menys estables, ens allunyen d'aquell pri-

mer lul·lisme espiritualista. És un moment de màxima relació entre nuclis de lul·listes, que farà que arribin a l'illa còpies manuscrites des de València, Barcelona, Perpinyà... Llull i el lul·lisme, amb el suport de l'aristocràcia local, esdevenen un argument destacat del patriotisme mallorquí, com posen de manifest Ferran Valenti, Joan Valero o Arnau Descós. Tot prepara una eclosió de lul·listes mallorquins que des de Joan Cabaspre (ja al XVI) han d'instaurar una tradició que arribarà al segle XVIII i que convertirà l'illa en un punt d'irradiació tant d'obres, com d'idees, com de manuscrits.

Els inventaris refermen la gran popularitat del beat entre els lectors mallorquins: el nombre dels que posseeixen obres lul·lianes sobrepasa el de possessors de qualsevol altre tipus de llibre (si descomptem els llibres d'hores i els breviaris i saltris); el gruix de lectors és predominantment laic i d'estaments ben diversos. És prou suggerent la comparació que l'estudi de Hillgarth permet de les dades que es refereixen a Llull amb aquelles que es refereixen, per exemple, a Eiximenis.

Una ressenya descriptiva com la present no pot donar la mesura de la riquesa de dades documentals i bibliogràfiques de *Readers and Books*, una obra monumental a la qual J. N. Hillgarth ha dedicat intermitentment gairebé quaranta anys de la seva vida d'estudis: tant de bo serveixi almenys per cridar l'atenció dels usuaris de la cultura catalana sobre el tresor inestimable que ens ha regalat.

LOLA BADIA i ALBERT SOLER

IVARS CERVERA, Joan: *Els noms de lloc i de persona de Dénia*, Institut d'Estudis Comarcals de la Marina Alta/Institut de Cultura «Juan Gil-Albert», Ajuntament de Dénia, 1995.

El llibre de Joan Ivars és el resultat de l'elaboració de la primera tesi doctoral sobre toponímia integral d'un municipi feta al País Valencià, la qual cosa assegura ja un tractament rigorós del tema.

L'autor ha estructurat el llibre en onze capítols més un apartat previ dedicat a l'exposició dels objectius que l'han guiat en la seva recerca, on assenjala l'objectiu general: l'estudi de l'onomàstica de la ciutat i terme de Dénia, que tot seguit concreta més en uns «Objectius específics», que abasten la toponímia i l'antroponímia. Pel que fa a la primera, aborda l'estudi de la toponímia dianenca a través del temps, des dels primers testimonis documentals al segle I a. C. fins a l'actualitat, i realitza aquesta labor des d'una triple perspectiva: lingüística, geogràfica i històrica. Quant a l'antroponímia, es fonamenta en l'estudi dels noms, cognoms i sobrenoms dels veïns de Dénia, entre els segles XIV i XIX.

En l'apartat *Metodologia* es tracta sobre l'operació d'arreglada del material i sobre l'ulterior processament d'aquest, amb una descripció detallada dels models de fitxes fetes servir. Segueix un capítol dedicat a la descripció de les fonts utilitzades

en la confecció de l'estudi, les quals són de quatre tipus: orals, bibliogràfiques, arxivístiques i cartogràfiques. En el capítol número 3, intitulat *Introducció: el marc geohistòric i lingüístic*, Joan Ivars fa una descripció breu, basada en la bibliografia coneguda, del marc geogràfic, històric i lingüístic de Dènia, remarquant la seua influència en la gènesi dels noms propis.

A continuació es passa a la part central del llibre, l'estudi individualitzat dels topònims, ordenats alfabèticament, el qual es distribueix en quatre subpartats. Els dos primers, toponímia urbana i toponímia rural, són els que reben un tractament més extens. Hi trobem noves propostes per a l'explicació de diversos topònims, que fins ara havien romàs desconeguts o sense cap interpretació anterior: *carrer dels Hostals*, *camí de Caravacal*, *Cartxupa*, *Corset*, *camí de la font d'Andó*, *Benimaquia*, procedent d'un anterior *Benibaquia*, per dissimilació, segons Ivars, però sense oblidar la més que possible equivalència acústica $b=m$; *cova de Borruminí*, *Boveta*, *partida de Caragús*, la variant *Carabús*, amb la confusió de la *g* amb la *b*, no és un fenomen tan infreqüent com creu l'autor, car l'equivalència acústica de *b* i *g* compta amb prou exemples en català, *Empriu* o *carrer del Planter*; mentre que altres havien rebut explicacions diferents: *Albardanera*, *assagador de Moraig*, *Troia* o *el carrer de Bitibau*, procedent d'un anterior *Pitibau*, és a dir *petit bau*, on podem dir que no és l'únic cas en el qual es produeix l'assimilació de la *e* àtona a la vocal tònica en el mot *petit*, la qual es dona també en el topònim *el Sitipitit*, al terme d'Algímia de la Baronia.

Quan la solució no és clara, l'autor, encertadament, dona més d'una possibilitat, sense decidir-se obertament per cap, per evitar així interpretacions errònies. En alguns casos deixa enlaire el plantejament d'opinions autoritzades de signe diferent: *Abiar*, *heretat de Beniseit*. Però més sovint les propostes són originals, pel fet que ningú se n'havia ocupat abans, circumstància que incrementa el mèrit del treball de Joan Ivars: *Beniatlà*, *Cremadella*, *torre de la Culebra*, *terra d'en Balz*, *carrer de Poco Trigo*, que ens recorda el *carrer de Poco Pan* (Alfara de la Baronia), *carrer de Sandunga*, *partida de les Serveres*, *partida de les Tornes*. En altres casos, simplement evita de pronunciar-se amb contundència, com en *terra de Sanes*, *partida de Delveloi*, *partida de Gradiana* i *Terradola*. En aquest cas el pas a l'actual *Tarraula* amb un canvi en la posició de l'accent: *aó* > *áu*, després de l'elisió de la -d- pretònica, és un poc estrany, quan sembla que seria més esperable una assimilació de la vocal àtona a la tònica i posterior reducció del grup (cf. *SABURRA* > *saorra* > *sorra*, *PAVORE* > *por*); per això, es podria explicar millor amb una accentuació en la *a* de *Terradola*, per vocalització de la -d- implosiva després de la caiguda de la vocal interior posttònica. Quan té una major seguretat, encara que no total, estableix prioritats entre les alter-

1. Cf. Joan VINYA, *L'equivalència acústica B = G en català, els casos de «bolerany» «remoli» i «boixac» «galdiró»*, dins *Miscel·lània Joan Bastardas*, I, (Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1989), ps. 101-127.

natives: *carrer de la Boveria, camí de Badia, partida de Mirambells, Montgó o lloc de l'Ullastre.*

Recull les variants formals i fonètiques dels topònims; per exemple, s. v. *Abeurador, partida de l'Ametlar o Xara*. El llibre és també una bona aportació a la història del lèxic, tant actual com antiquat, conservat gràcies a la fossilització toponímica. Per exemple, *alberca, alcúdia, alter, calapatar, fontanella, garganta, illeta, rafal, regatxo, rugla, sortanella.*

El tercer subapartat del capítol 4 està dedicat a la toponímia marina i el quart a la *novíssima toponímia de Dénia*, on s'ocupa breument dels topònims de creació recent aplicats a les urbanitzacions i blocs de cases del terme de Dénia, on el lector podrà comprovar, com passa també a altres zones turístiques, que al costat de noms tradicionals no hi falten nombrosos noms de procedència forana, sobretot castellana, sense tradició pròpia.

El capítol cinquè tracta de l'antroponímia. Encara que, segons declara el mateix autor, l'atenció fonamental del llibre és la toponímia, mentre que l'antroponímia és considerada com un complement de l'estudi toponímic, la realitat és que aquesta part rep també un tractament detallat i adquireix un valor per ella mateixa. A partir de les dades procedents de censos, padrons i recomptes oficials dels veïns, Joan Ivars ofereix al lector una panoràmica històrica de l'evolució dels noms i cognoms dianencs entre els segles XIV i XIX, on observem, ja des del principi, junt als cognoms d'origen català, la presència de cognoms balears, i, d'altra banda, la presència progressiva de noms i cognoms castellans; els primers s'incrementen sobretot amb el canvi de dinastia, després de la Guerra de Successió, mentre que el canvi més important en els cognoms, conseqüència de la immigració, no té lloc fins al padró de 1886. Pensem que hauria estat d'agrair que s'hagués completat aquesta visió històrica amb dades actuals.

Quant als sobrenoms, les dificultats de documentació fan que només s'aporten dades del segle XX, extretes d'informació oral i d'una llista del primer terç del segle. És de doldre que l'autor s'haja limitat en aquest cas a presentar una enumeració sense comentaris addicionals, quan apareixen fenòmens d'interès lingüístic. Des d'un punt de vista fonètic, per exemple, metàtesis (*de l'Auia*), dissimilacions (*Flare*), elisions (*Betriu, Brumballa*), monoftongacions (*covanta*). Morfològicament esmentem les feminitzacions (*la Fideua, la Boua*), les masculinitzacions (*el Donyo, Esmeraldo*), els compostos (*Trencacanelles*), o l'ús destacat de diminutius i, menys freqüent, d'augmentatius (*Rafelot, Quicot*); així com mots d'interès lexicogràfic: *Bòtul, Caganxo, Caviu, Farfall, Pandaga, Rabosa, Taval*, etc.

L'apartat número sis està dedicat a una completa classificació dels topònims, la qual es realitza des de diverses perspectives. Així, els topònims es classifiquen: a) cronològicament; b) segons el genèric; c) per camps semàntics; i d) segons la llengua d'origen. Es dedica també un apartat especial en aquesta classificació als topònims procedents d'antroponims, coneguts també com antropotopònims.

El capítol següent es destina a la caracterització lingüística dels topònims, i s'hi

estudien breument els aspectes fonètics, i més extensament la derivació i composició dels topònims, així com la seua estructura sintàctica. L'autor remarca l'escasesa dels estudis sobre l'estructura sintàctica dels topònims i considera, seguint les directrius de l'IEC, que el genèric forma part del topònim. També creu que l'article forma part del topònim «sempre que siga usat pels parlants o tinga una forta tradició en el temps». Aquest principi, aplicat de manera absoluta, el duu, la qual cosa és una decisió més discutible, a usar sistemàticament l'article davant del genèric, considerant-lo part constitutiva del topònim, i a escriure, per exemple, *el carrer del Doctor Fleming*, *la partida de Casa Blanca*, etc., quan en aquests casos es podria estalviar perfectament l'article, donat que, òbviament, com en tot substantiu actualitzat, el determinant és de presència necessària en la frase, però no forma part integrant d'aquest. De fet, en l'*Atlas Toponímic Valencià*, on participa el mateix autor, en aquests casos no s'ha fet ús de l'article. Joan Ivars en aquests casos discrepa també de les propostes de l'Institut Cartogràfic de Catalunya,¹ i d'altres estudis recents sobre el tema.² De fet, pensem que l'ús de l'article hauria de limitar-se als topònims sense apel·latiu, en els quals l'article forma part veritablement indestriable del topònim. Finalment, per cloure aquest capítol, es dediquen algunes reflexions al fenomen de la fossilització de noms comuns en topònims, la qual pot ser de paraules patrimonials de la llengua o de mots procedents d'estrats anteriors. També s'hi considera la fossilització de l'article personal i de certs sufixos.

Segueixen unes extenses i detallades conclusions del contingut del llibre i, finalment, a manera d'apèndix, hi consten l'índex general dels topònims, la relació dels plànols i mapes i un conjunt de gràfiques referents a la toponímia i l'antroponímia estudiada.

En definitiva, hem de congratular-nos per aquest llibre, que sens dubte serà rebut ben favorablement, tant pels especialistes com, en general, per tota persona interessada pel nostre país, i desitgem que la tasca de Joan Ivars contribueisca a despertar l'interès per la toponímia i obri les portes a noves monografies sobre la toponímia de les nostres terres, que des d'ara compten amb un model seriós i rigorós de consulta obligada.

JOAQUIM MARTÍ I MESTRE

1. *Toponímia i cartografia. Assaig de sistematització* (Barcelona, Institut Cartogràfic de Catalunya, 1985), ps. 57-59.

2. Aigües-Vives PÉREZ, *Aproximació a l'estructura dels topònims*, «A sol post», núm. 3 (1991), ps. 229-236.

JACKENDOFF, Ray: *Patterns in the mind. Language and Human Nature*, New York, BasicBooks, 1994.

L'objectiu d'aquest llibre de Ray Jackendoff, un famós científic cognitiu dedicat a l'estudi de l'estructura del llenguatge i a l'organització dels conceptes, és exposar de manera clara quines són les idees principals que formen la base de l'estudi contemporani del llenguatge i la ment. Aquestes idees tenen el seu origen en la «revolució cognitiva» que va protagonitzar al final de la dècada dels cinquanta un dels pensadors més importants de la història, Noam Chomsky. Com és ben sabut, aquest lingüista va demostrar que el llenguatge humà només es pot explicar a partir d'uns principis molts complexos que operen en la ment del parlant, uns principis que de cap de les maneres poden ser adquirits pels simples mecanismes d'associació que postulava la psicologia conductista.

Actualment, doncs, la ment ja no es veu com un mer producte de l'entorn, sinó com un mecanisme complex que processa una determinada informació, com una espècie de computadora biològica composta de nombroses parts, cadascuna d'elles amb una tasca ben definida.

Recollint els fruits d'aquesta «revolució cognitiva», Jackendoff fa servir en aquest llibre el llenguatge humà com un vehicle per a examinar per què som d'una manera i no d'una altra. L'autor, per tant, no pretén pas discutir quines són les conseqüències de tenir llenguatge, sinó que més aviat vol descobrir què hi ha d'haver en la nostra ment («ment/cervell») que ens permeti de parlar.

En el primer capítol de la primera part (capítols 1-3), Jackendoff planteja les tres tesis principals que estan presents al llarg de tota l'obra: la primera (*The Argument for Mental Grammar*), segons la qual, «la varietat que expressa l'ús del llenguatge implica que el cervell de qui empra el llenguatge conté un conjunt de principis gramaticals inconscients» (p. 6); la segona (*The Argument for Innate Knowledge*), d'acord amb la qual, «la manera com els infants aprenen a parlar implica que el cervell humà conté una especialització per al llenguatge que està determinada genèticament» (p. 6), i, finalment, la tercera (*The Argument for the Construction of Experience*), conforme a la qual, «la nostra experiència del món la construeixen de manera activa els principis inconscients que operen en el cervell» (p. 7).

El capítol segon està destinat a donar una explicació a la primera tesi. Jackendoff parteix del fet natural que qualsevol ésser humà és capaç d'entendre i crear amb la seva llengua un nombre indefinidament llarg d'oracions. Per tal de donar compte d'aquest fet, l'autor proposa que el nostre cervell aconsegueix aquesta «varietat d'expressió» emmagatzemant no les oracions senceres, sinó més aviat les paraules i els seus significats, més els patrons en què aquestes poden inserir-se. Aquests patrons, regles o principis que formen el que hom anomena «gramàtica mental» són els que determinen què és una construcció possible en una llengua natural i què no ho és.

Per altra banda, del fet que aquests patrons gramaticals no poden ser estudiats a través de la introspecció conscient, Jackendoff en treu la seva primera inferència sobre la naturalesa humana: els processos de la ment no estan oberts a la consciència.

En el capítol tercer, Jackendoff demostra per què és necessari postular l'argument a favor del coneixement innat (segona tesi). Bàsicament, són dos els fets rellevants per a la seva discussió. D'una banda, els infants no aprenen a construir una gramàtica mental de manera conscient i amb instrucció explícita de les regles, i de l'altra, els infants que adquireixen una gramàtica són uns «lingüistes excel·lents» en comparació amb els lingüistes de professió. És del tot evident que la comunitat dels lingüistes no ha aconseguit de construir una gramàtica del tipus que creen els infants de manera inconscient. A més, els infants es troben davant de la coneguda «pobresa d'estímul» en el procés d'adquisició de la gramàtica (les dades de l'entorn lingüístic no només són pobres en quantitat, sinó també en qualitat), mentre que els lingüistes tenen a la seva disposició dades de tot tipus. Aquest últim fet és conegut amb el nom de la «paradoxa de l'adquisició del llenguatge».

Per tal d'eliminar aquest problema, l'única solució que hi veu Jackendoff és postular que els infants adquireixen la gramàtica amb tanta facilitat, rapidesa i inconsciència ja que la biologia els ha equipat per a aquesta «tasca» amb un sistema de coneixement lingüístic que està codificat genèticament, l'anomenada «Gramàtica Universal», la qual els proporciona els fonaments per a construir la gramàtica de qualsevol llengua natural.

Així, doncs, tot procés d'adquisició d'una gramàtica particular implica la intersecció d'una part innata (la Gramàtica Universal) amb les dades lingüístiques de l'entorn, d'acord amb les quals l'infant fixarà inconscientment en la seva ment els valors paramètrics pels quals ha optat la seva llengua.

En la segona part del llibre (capítols 4-7), Jackendoff tracta els fonaments bàsics de tota gramàtica mental. En el capítol quart fa veure que les traduccions del pensament a les instruccions motrius (producció del llenguatge) i les traduccions dels patrons auditius al pensament (percepció del llenguatge) no són pas directes, sinó que impliquen dos passos intermedis molt importants: l'estructura fonològica (estructura del so) i l'estructura sintàctica (estructura sintagmàtica). Aquestes estructures no es poden estudiar de manera directa ja que no se sap com estan codificades en el cervell. L'alternativa que planteja Jackendoff és utilitzar el formalisme, ja que, segons ell, és l'única manera que tenim de muntar una teoria científica sobre qualsevol cosa. Jackendoff, doncs, fa ús del formalisme en la mesura en què aquest li permet de saber més coses del seu objecte d'estudi, el llenguatge humà. El formalisme és, doncs, per a ell un mitjà, no pas un fi.

Jackendoff fa notar també que de l'organització del llenguatge tal com la veu la teoria lingüística se'n desprèn una conseqüència que ha tingut molta importància en la ciència cognitiva i la neurociència modernes: la diferenciació del cervell. Aquesta hipòtesi s'ha anomenat la «Hipòtesi de la Modularitat», segons la qual el

cervell (o «ment/cervell») està dividit en una sèrie de mòduls, cadascun dels quals organitza de manera autònoma un determinat tipus d'informació.

En el capítol cinquè, Jackendoff resumeix de manera molt breu els fonaments més bàsics de l'estructura fonològica. L'autor fa veure la necessitat que el cervell codifiqui la seqüència de sons de la parla i les seves combinacions en paraules i oracions. Per tal d'acomplir aquesta tasca, és indispensable l'estructura fonològica, un tipus d'organització mental que és diferent de les instruccions de l'aparell articuladori com dels patrons auditius. És, doncs, evident que, quan parlem, tenim una estructura fonològica en la ment. Aquesta especifica una seqüència de configuracions de l'aparell articuladori, i el cervell ha de convertir aquesta seqüència en instruccions que diguin als músculs de l'aparell articuladori com s'han de moure. Per altra banda, en l'acte de la percepció de la parla, el cervell ha de convertir el contínuum d'informació que arriba del sistema auditiu en una seqüència de posicions de l'aparell articuladori. D'aquesta manera, reconstruint les configuracions de l'aparell articuladori del parlant, obtenim l'estructura fonològica que aquest té en la seva ment.

Jackendoff destaca també que els mots que sentim i pronunciem conscientment no estan en cap sentit físic fora del món. És evident que no podem trobar-los a través de la mesura de les ones acústiques. Més aviat, doncs, la manera com experimentem la cadena de la parla sembla que té més a veure amb els patrons de l'estructura fonològica de la nostra ment, en la qual els sons de la parla i els mots es troben clarament delimitats.

Per altra banda, Jackendoff, després de fer un repàs d'algunes de les entitats primitives anomenades «trets distintius», considera que el seu descobriment, i el seu continu refinament al llarg de les dècades, és una fita científica comparable al descobriment i verificació de la taula periòdica en la química.

Jackendoff observa també que els infants adquireixen de manera natural i sense instrucció explícita les regles de l'estructura fonològica, la qual cosa apunta a una intervenció d'una part de la Gramàtica Universal també en aquest àmbit. Posa com a exemple l'adquisició dels principis del plural en anglès, on s'observa clarament la tendència innata dels infants a regularitzar el seu llenguatge.

El capítol sisè està dedicat a definir què s'entén en gramàtica generativa per estructura sintàctica. L'objectiu de Jackendoff és explicar de manera força planera un dels supòsits bàsics del programa chomskià, *i. e.*, l'autonomia de la sintaxi: l'estructura sintàctica no només és diferent de l'estructura fonològica, sinó també del significat.

Ara bé, les coses no són tan clares com ho planteja Jackendoff, ja que si bé hi ha un consens en la comunitat dels lingüistes pel que fa a l'autonomia de la sintaxi respecte a la fonologia, sí que existeixen motius per qüestionar o, com a mínim, relativitzar l'autonomia de la sintaxi respecte al significat. Així, per posar només un exemple, els defensors més acèrrims de l'autonomia de la sintaxi haurien de considerar com un fet casual (?) l'existència de les següents correlacions (no mar-

caedes): les entitats tenen la categoria sintàctica de nom; els esdeveniments, la de verb; i les interrelacions, la de preposició.¹

Per altra banda, però, Jackendoff demostra que l'ordre de mots i la sintaxi del sistema inflectiu són propietats que s'expliquen dins un sistema lingüístic que preservi l'autonomia de la sintaxi. No obstant això, és una llàstima que Jackendoff no hagi pogut ni tan sols apuntar un dels molts avenços de la gramàtica generativa en aquesta última dècada: l'estreta relació que hi ha entre l'ordre de paraules i el funcionament sintàctic del sistema inflectiu.

Un cop (de)mostrada l'autonomia de la sintaxi, Jackendoff fa una breu exposició de conceptes bàsics de la sintaxi generativa tals com els de recursivitat, ambigüitat, estructura profunda i moviment sintàctic (incloses algunes constriccions sobre les dependències a llarga distància).

La segona part del llibre es clou amb el setè capítol, on Jackendoff tracta breument l'*American Sign Language (ASL)*, el llenguatge de la comunitat de sords dels Estats Units i de bona part del Canadà. Jackendoff posa èmfasi en el fet que l'*ASL* no és una pantomima sinó que té el seu vocabulari i la seva pròpia organització gramatical, és a dir, respon al paradigma d'una gramàtica mental complexa com la dels llenguatges parlats. Així, doncs, tal com molt bé diu Jackendoff, l'*ASL* es pot utilitzar també per fer bromes, poesia, teatre, ciència (inclosa la lingüística!), etc.

Els elements de l'organització gramatical de l'*ASL* són la forma de la mà, l'orientació de la mà, la posició de les mans a l'espai i el moviment de les mans. Aquests elements no són significatius en si mateixos, comparables, per tant, als trets distintius de l'estructura fonològica.

Pel que fa a la sintaxi, l'*ASL* classifica els seus signes en categories sintàctiques, tal com ho fan les llengües parlades, i les combina per tal de formar constituents sintàctics més llargs. Amb l'*ASL* també podem formar interrogatives amb dependències a llarga distància, això sí, amb el mot interrogatiu no al començament sinó al final de l'oració.

Una altra particularitat de l'*ASL* que destaca Jackendoff és la riquesa inflectiva del verb, comparable a la de les llengües aglutinants. D'aquesta manera l'autor arriba a la conclusió que la sintaxi de l'*ASL* està constreta també pels principis de la Gramàtica Universal.

Un últim aspecte que emfasitza Jackendoff és que l'*ASL* no es basa només en les mans, sinó també en l'expressió de la cara. Així, doncs, les oracions declaratives, negatives i interrogatives totals es diferencien no a partir de signes sinó a partir d'expressions facials.

L'autor acaba el capítol demostrant que les seves tesis sobre la gramàtica men-

1. No deixa de ser significatiu que aquest tipus de correspondències el podem trobar en treballs que es fan dins l'àmbit de la gramàtica generativa (cf. HALE i KEYSER *On the Syntax of Argument Structure*, Cambridge MITWPL, MIT, 1991.) Contràriament al que molts lingüistes pensen, per a Hale i Keyser és la sintaxi de les categories lèxiques la que determina la seva estructura semàntica, i no viceversa.

tal i sobre el coneixement innat s'apliquen a l'ASL de manera natural. La conclusió és, doncs, que els infants estan preparats per a adquirir de manera inconscient una gramàtica mental en la modalitat que sigui, parlada o basada en signes.

En la tercera part del llibre (capítols 8-11), Jackendoff argumenta molt bé la necessitat de postular un coneixement lingüístic innat per tal d'explicar l'adquisició de qualsevol gramàtica d'una llengua natural.

En el capítol vuitè, l'autor fa un repàs de quins són els estadis bàsics que trobem sovint (no sempre!) en el procés d'adquisició: balboteig, estadi d'un sol mot, estadi on es combinen dos mots, estadi on apareixen de manera regular els elements funcionals juntament amb un increïble creixement del vocabulari..., fins arribar als cinc anys, quan hom diu que l'infant ja té una gramàtica mental semblant a la de l'adult.

En aquest capítol, Jackendoff demostra, bàsicament, dues coses: d'una banda, que els infants tenen un coneixement de la gramàtica molt més elevat del que pot semblar si només ens fixem en la seva producció verbal, i d'altra banda, que la parla dels infants no es redueix a una simple imitació del que senten de l'entorn lingüístic, sinó que és un fet comprovable que els infants adquireixen la gramàtica «creant» ells mateixos les regles d'aquesta.

En el capítol novè, a partir d'uns casos «inusuals» d'adquisició del llenguatge (entre d'altres, els casos d'*SLI* (*Specific Language Impairment*) i el cas de Genie tan conegut en la bibliografia), Jackendoff explica que les dificultats que hi apareixen es deuen a un mal funcionament que afecta només la part específica de la facultat innata del llenguatge. La conseqüència important que se'n desprèn és, doncs, que la facultat general de la intel·ligència no és suficient per a donar compte de l'adquisició de la gramàtica d'una llengua natural. Un altre argument, no decisiu però que apunta cap a la conclusió esmentada, l'aporten els casos de nens que pateixen la síndrome de Turner o la síndrome de Williams, nens que tenen greus problemes pel que fa a la intel·ligència, però que conserven del tot intacta la seva capacitat de llenguatge.

En aquest capítol, Jackendoff fa també un repàs de la «hipòtesi del període crític» en l'adquisició del llenguatge, proposada als anys seixanta pel famós neurolingüista Eric Lenneberg. Aquesta hipòtesi, certament, no fa més que avalar l'existència d'un coneixement lingüístic innat, que té el seu període de maduració concret que arriba fins a la pubertat. Per tant, per tal que l'adquisició es pugui desenvolupar de manera normal és necessari que aquesta tingui lloc en el moment que fixa «el reglament biològic».

Després de contrastar les conseqüències del període crític en uns casos «no usuals» d'adquisició, la conclusió general a què arriba Jackendoff és que l'ordre bàsic de mots i l'adquisició de vocabulari sembla que són independents dels efectes del període crític, però que, en canvi, cal tenir l'edat adequada per tal d'adquirir un domini complet dels sistemes inflectius i de la sintaxi d'ordre de la negació i de les interrogatives.

Ara bé, és una llàstima que Jackendoff no hagi pogut explicar en aquest llibre per què són precisament aquests últims aspectes (sintaxi de la inflexió, de la negació i de les interrogatives) i no uns altres els que queden afectats pel període crític. Aquests fets reben, certament, una formidable explicació si considerem una de les innovacions més importants de la gramàtica generativa, la sintaxi de les categories funcionals. Així, doncs, sembla que seria precisament aquesta sintaxi la que formaria part del coneixement específicament lingüístic que s'ha de desenvolupar dintre d'un «temps biològic» determinat.

En el capítol desè, Jackendoff tracta també dos altres casos «inusuals» en l'adquisició del llenguatge (el cas del «*Home Sign*», llenguatge de signes que creen uns infants sords de naixement, els quals tenen pares que sí que hi senten, i el cas de la llengua criolla de Hawaï que es va desenvolupar durant els primers vint anys d'aquest segle, cas estudiat pel lingüista Derek Bickerton). Jackendoff aplega aquests dos casos en aquest capítol perquè vol demostrar que els infants són capaços de construir les regles o els patrons gramaticals fins i tot quan les dades del seu entorn no estan regides per unes regles sistemàtiques.

Pel que fa al primer cas, els infants que creen el llenguatge de signes anomenat *Home Sign* no poden extreure les regles de la seva gramàtica mental només a partir de les dades del seu entorn, ja que s'ha comprovat que els gestos de les seves mares es caracteritzen pel fet que són bastant asistemàtics. Això és així perquè elles acostumen a fer servir els gestos juntament amb el llenguatge parlat i, pel que s'ha investigat, els gestos acompanyats de llenguatge parlat no tenen unes propietats que es puguin anomenar lingüístiques. No obstant això, un fet comprovat és que els infants acaben adquirint una gramàtica de signes molt més elaborada i consistent que el conjunt de gestos de les seves mares.

El cas de la llengua criolla esmentada, llengua que prové del pidgin de base anglesa que es parlava a Hawaï al començament d'aquest segle, és un altre exemple que serveix a Jackendoff per demostrar la capacitat creativa dels infants en l'adquisició de la seva llengua. Així, els infants que van créixer enmig d'un entorn on es parlava pidgin hawaïà, llengua que es caracteritza pel fet que no té mots funcionals (no té articles, verbs auxiliars o inflexions), van acabar adquirint una gramàtica que sí que té aquest vocabulari funcional.

Tot i que Jackendoff no ho esmenta, cal dir que aquest últim cas no fa més que refermar la validesa de les hipòtesis que s'han fet en gramàtica generativa sobre la sintaxi de les categories funcionals, sintaxi que hem apuntat que podria formar part del nucli de coneixement específicament lingüístic que és innat, *i. e.*, la Gramàtica Universal.

Jackendoff acaba el capítol amb una discussió sobre l'ensenyament del llenguatge als ximpanzés. La conclusió a què arriba l'autor és que, si bé es pot dir que aquestes mones tenen capacitat per a comunicar-se a partir de símbols, la qual cosa és un gran privilegi per a l'espècie, no es pot dir que aquests arribin a adquirir una gramàtica mental de característiques similars a la dels humans, *i. e.*,

amb una Gramàtica Universal que regeixi aquests símbols d'una manera coherent.

La tercera part del llibre s'acaba amb el capítol onzè sobre l'estat de la qüestió de les relacions entre el llenguatge i el cervell. Jackendoff fa una revisió dels últims avenços en neurociència, centrats en la localització de les àrees particulars del cervell, i comenta també els dos casos més coneguts en el camp de l'afasiologia lingüística, l'«afàsia de Broca», la qual afecta l'estructura fonològica i la sintàctica, i l'«afàsia de Wernicke», la qual afecta l'estructura sintàctica i el significat.

Per altra banda, Jackendoff posa èmfasi en el fet que els estudis d'afasiologia aplicada al llenguatge americà de signes, l'ASL, confirmen el fet que l'ASL és un llenguatge gramatical natural i no un conjunt de pantomimes i expressions facials. S'ha pogut demostrar que l'ASL està situat en les mateixes àrees del cervell que el llenguatge parlat, en un lloc diferent de les pantomimes i les expressions facials. Aquests estudis confirmen també el fet que l'ús gramatical de l'espai de l'ASL i l'ús de l'espai per a assenyalar coses del món es troben situats en zones diferents del cervell.

Ara bé, tot i els progressos que s'han fet en aquests camps, Jackendoff vol deixar clar que no s'ha solucionat en absolut el problema de com el cervell realitza exactament la percepció i la producció del llenguatge, i el de com la gramàtica mental està codificada en les neurones.

En la quarta i última part del llibre (capítols 12-15), Jackendoff intenta de demostrar que uns altres sistemes cognitius diferents del llenguatge, tals com la música, la visió, el sistema conceptual i la capacitat d'interactuar socialment amb altres éssers humans, tenen també una base innata i poden ser estudiats amb una metodologia científica semblant a la que l'autor utilitza en la seva investigació del llenguatge humà.

El capítol dotzè, Jackendoff el dedica a fer veure la importància que té per al concepte de naturalesa humana la tercera tesi, que tracta de la construcció de l'experiència (*cf. supra*). El problema general de fons és el de com la nostra experiència es relaciona amb la realitat física. Jackendoff s'apunta més aviat a la teoria que defensa que l'ésser humà arriba a estructurar de manera inconscient «la realitat» gràcies a uns patrons mentals que de cap de les maneres pot haver extret de l'entorn, sinó que són fruit de la naturalesa humana.

En el capítol tretzè, Jackendoff discuteix de manera molt breu la possibilitat d'aplicar les tres tesis esmentades en el capítol primer (*cf. supra*) als àmbits de la cognició musical i visual.

Pel que fa a la cognició musical, Jackendoff arriba a la conclusió que els éssers humans tenim una «gramàtica musical» inconscient que organitza el nostre coneixement de la música d'acord amb l'estil que experimentem a partir del nostre contacte amb l'entorn. La característica d'aquests patrons musicals és que no depenen de cap melodia específica sinó que poden aplicar-se a un nombre indefinidament llarg de melodies de l'estil a què estiguem exposats.

Per altra banda, Jackendoff és bastant prudent a l'hora d'esbrinar què hi ha

d'innat en la cognició musical. S'adona, però, que la construcció d'una gramàtica musical requereix que hi hagi uns mecanismes estructurals innats, ja que cal evitar que l'habilitat musical consisteixi a recollir seqüències de sons sense fixar-hi cap estructura. Per tant, el resultat és que hi ha una «Gramàtica Musical Universal» parcialment especialitzada.

En aplicar la tesi de la construcció de l'experiència, Jackendoff destaca el fet que les emocions que experimentem quan sentim música són una construcció de la nostra ment.

Quant a la cognició visual, Jackendoff, partint d'una sèrie d'exemples, ens demostra de manera clara que si som capaços de comprendre un nombre il·limitat de situacions visuals és perquè el nostre cervell conté un conjunt de patrons inconscients, *i. e.*, «una gramàtica visual», que ens permet d'analitzar una imatge visual i crear-ne una interpretació.

Resulta evident també per a Jackendoff que hi ha una gran quantitat de principis de percepció visual, *e. g.*, el Principi del Contorn, que són innats. Ara bé, és també un fet clar que és del tot necessari que la disposició genètica del sistema visual sigui estimulada per l'entorn, per tal que les neurones d'aquest sistema puguin adquirir i sintonitzar les seves connexions de manera natural.

Segons Jackendoff, la tesi de la construcció de l'experiència s'aplica també al coneixement visual. A partir d'uns exemples, l'autor ens fa veure que el nostre cervell és capaç de construir o crear uns «contorns invisibles» que, de fet, no existeixen en el món físic que ens envolta.

El capítol s'acaba amb una breu discussió de la importància que té el fet que agrupem els elements del vocabulari visual a partir d'un conjunt de criteris que formen la categoria ideal. Ara bé, les coses del món exterior no s'ajusten del tot als nostres ideals, la qual cosa no és en absolut un problema per als éssers humans ja que, segons Jackendoff, els nostres sistemes perceptuals estan biològicament preparats per a tractar els elements marginals d'una categoria.

En el capítol catorzè, Jackendoff aplica el contingut de les tres tesis omnipresents en el llibre (*cf. supra*) a l'organització mental del nostre sistema conceptual.²

L'autor destaca la creativitat del nostre pensament en el sentit que podem construir un nombre infinit de pensaments a partir d'un conjunt finit de primitius i patrons conceptuals inconscients que ell anomena «gramàtica conceptual».

Ara bé, per a Jackendoff, aquesta capacitat per a expressar una varietat infinita de conceptes possibles i, per altra banda, la rapidesa, facilitat i inconsciència amb què els infants adquireixen milers de paraules només fan que refermar l'existència d'una base innata que ell anomena «Gramàtica Universal de conceptes». L'autor exemplifica alguns detalls d'aquesta a partir de la nostra organització conceptual de les relacions de l'espai físic o abstracte.

2. Cf. R. JACKENDOFF, *Semantics and Cognition*, Cambridge, MIT Press, 1983; i *idem*, *Semantic Structures*, Cambridge, MIT Press, 1990.

Per altra banda, una conclusió molt ben argumentada per Jackendoff és que «el significat és inherentment imprecís» (p. 202), és a dir, els marges de tot concepte no estan ben definits. D'això se'n desprèn la conseqüència que els mots no poden tenir unes definicions precises i, per tant, el context serà del tot necessari en els casos marginals d'imprecisió conceptual.

La tesi que resumeix com els humans construïm la nostra experiència s'aplica també d'una manera molt natural al domini del pensament, ja que és clar que els conceptes de l'espai abstracte (e. g., els conceptes del camp semàntic de la possessió) són una construcció de les nostres ments, és a dir, són creacions que només s'expliquen a partir de l'organització del sistema conceptual dels éssers humans.

Jackendoff acaba el seu llibre amb un capítol, el quinzè, sobre cognició social. L'objectiu de l'autor és fer veure que les tres tesis (cf. *supra*) s'apliquen també a l'àmbit de la nostra interacció amb la societat i la cultura que ens envolten.

Així, doncs, davant del fet que els éssers humans podem trobar-nos en un nombre potencialment infinit de noves situacions d'interacció social, Jackendoff destaca que som capaços d'actuar-hi de manera més o menys apropiada gràcies a un conjunt finit de patrons o principis que defineixen el nostre coneixement social que tots tenim interioritzat en la nostra ment.

Ara bé, molts d'aquests principis tenen una naturalesa inconscient (tot i que, com molt bé diu l'autor, no són tan inconscients com els principis lingüístics), la qual cosa fa que els infants no els aprenguin a través d'una instrucció explícita, sinó que més aviat els adquireixin amb rapidesa, amb certa inconsciència i sense gaire esforç a partir dels exemples que els proporcionen l'entorn social amb què interactuen. Aquest fet porta Jackendoff a concloure que una bona part del coneixement social humà té una base innata que capacita els infants per a adquirir la cultura i les relacions socials del seu entorn.

Pel que fa a l'aplicació de la tesi de la construcció de l'experiència al domini de la cognició social, és clar que són les nostres ments les que construeixen conceptes socials com ara el del matrimoni, concepte que no té cap realitat digna de consideració fora de la nostra ment.

Jackendoff insisteix també en el fet que molts dels aspectes del nostre coneixement social, tals com els que afecten el «parentiu», la «pertinença a un grup» i la «dominació», tenen una base més «conceptual» que «perceptual». D'acord amb això, doncs, és evident que la teoria de la conceptualització humana tindrà unes implicacions molt importants en la teoria de la cognició social. Jackendoff posa com a exemple d'això la importància que té la noció de categoria ideal en la conceptualització del món social. Segons l'autor, la seva teoria dels conceptes humans proporciona una alternativa a la tendència que demostren algunes «persones» cap al fet que el grup social ha de ser del tot homogeni. Per a Jackendoff, el fet de reconèixer que els marges de tots els conceptes són imprecisos ens porta a acceptar una diversitat més ampla d'individus.

És també en aquest darrer capítol on Jackendoff resumeix de manera excel·lent

la seva conclusió sobre l'essència de la «naturalesa humana». Aquesta consisteix a tenir un conjunt de mòduls del cervell innats que ens proporcionen la base perquè puguem desenvolupar de manera creativa uns determinants sistemes de coneixement (lingüístic, musical, visual, conceptual, social, entre d'altres) quan entrem en contacte amb l'entorn adequat.

Cal fer notar que aquesta conclusió és del tot compatible amb el fonament bàsic de la naturalesa humana que Noam Chomsky, un dels mestres més destacats de Ray Jackendoff, ha exposat en les seves obres sobre filosofia del llenguatge i teoria social: la creativitat innata de l'individu. Per tant, la creativitat, ja sigui en l'àmbit social o en el lingüístic, no és quelcom que imposa l'entorn a l'individu, sinó que, més aviat, és l'individu el qui està biològicament dotat per a esdevenir un ésser creatiu en aquests i altres àmbits.

Per altra banda, tant Chomsky com Jackendoff estan d'acord amb el fet que la creativitat només és possible dins un sistema de principis o patrons determinats per la biologia humana. Sense aquest tipus de restriccions formals no hi pot haver actes creatius sinó només comportament arbitrari.

S'ha d'agrair també a Jackendoff que hagi fet una selecció correcta de bibliografia complementària per a cada capítol, la qual combina estudis clàssics de ciència cognitiva amb d'altres que permeten al lector de posar-se al dia en aquesta ciència tan apassionant. El llibre conté també un índex de paraules que és d'una gran utilitat a causa de la seva bona estructuració.

Finalment, cal dir que és del tot justificable que Jackendoff en el prefaci ens digui que ha arribat a creure que el material resumit en el seu llibre «hauria de formar part del repertori intel·lectual de tota persona educada».

Ara bé, d'acord amb la teoria chomskiana de la naturalesa humana, no cal oblidar tampoc que una de les conclusions més importants que hom ha de treure d'aquest llibre és que seria desitjable que fossin precisament «els educadors» els qui arribessin a ser educats de tal manera que la seva funció principal fos la de procurar que la persona «educada» pogués desenvolupar de manera natural la seva creativitat innata enmig d'un entorn suficientment ric i estimulant.

JAUME MATEU I FONTANALS

LAPLANA, Josep de C.: *Santiago Rusiñol. El pintor, l'home*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995 («Biblioteca Abat Oliba», 151).

Aquests darrers temps, la crítica de llibres que ocupa les pàgines culturals de determinada premsa diària ha convertit en una mena de lloc comú l'adopció d'un to commiseratiu, desdenyós o, sense tanta sofisticació, de simple menyspreu, davant la publicació de monografies de clara tendència erudita o —mal anomenada— acadèmica. Com pot ser —hom es demana en forma de plany esqueixat des de les

pàgines del «Quadern» d'«El País» – que artistes i escriptors de la talla humorística i de la projecció popular d'un Josep Pla o d'un Santiago Rusiñol hagin pogut ser objecte d'estudis tan «avorrits» com els –permeteu-me la llicència– perpetrats, respectivament, per Marina Gustà i per Josep de C. Laplana? Quines reprovables intencions han portat aquests dos autors –representatius, d'altra banda, d'una peculiar manera d'entendre els estudis literaris i artístics fonamentada en la rigorositat històrica– a desfigurar tan emblemàtics (i «divertits») personatges? No constitueix un acte de lloable responsabilitat cívica denunciar aquesta mena de complet cultural de gran volada davant el «gran» públic que podria sentir-se estafat per l'adquisició d'un producte inadequat als seus gustos, s'entén, de «gran públic»?

La veritat és que jo comparteixo amb els dos estudiosos recriminats –tants d'altres n'hi ha– la convicció segons la qual la millor manera –la més respectuosa, com a mínim– d'apropar-se a un personatge amb la intenció de reconstruir-ne la imatge pública en relació estreta amb un context històric i cultural molt més ampli, consisteix a analitzar detalladament i des de tots els punts de vista possibles les circumstàncies biogràfiques, professionals, intel·lectuals, socials, etc., que expliquin la situació i el sentit d'aquest personatge en una determinada realitat, i més aviat m'incomoda –deu ser per la part que em toca– la displicència amb què, d'una sola plomada, un hom és capaç de desautoritzar el resultat d'un llarg procés mecànic i intel·lectual, moltes vegades ple d'entrebancs, però també de satisfaccions, que mereix, si res més no, el respecte de qualsevol lector. Fins i tot del crític; i, encara més, del crític de diaris. Una de les funcions del crític –tothom ho sap– consisteix a establir, entre l'obra i el lector, un pont d'unió, la consistència del qual depèn de la capacitat de calibrar la bona disponibilitat del terreny tant com de l'òptima qualitat dels materials utilitzats en la seva construcció. És a dir, el crític ha de posseir el bagatge cultural, l'obertura de perspectives i la manca de prejudicis suficients per adequar la seva mirada a cadascuna de les obres que li arriben a les mans; una mirada que alhora ha de contemplar les circumstàncies particulars del seu públic virtual, que, no cal dir-ho, es desplega en forma d'ampli ventall de gustos, inquietuds i interessos difícilment homogeneïtzables.

Jo, per exemple, que llegeixo habitualment el «Quadern» d'«El País» –cosa que em converteix, suposo, en part integrant del ventall de què parlàvem–, val a dir que no em vaig avorrir en absolut amb la lectura de *Santiago Rusiñol. El pintor, l'home*, de Josep de C. Laplana. Però si ho hagués fet –que, en qualsevol cas, fóra un problema bastant personal i, sense cap mena de dubte, intransferible–, m'hauria estat prou de fer generalitzacions a partir d'un indicatiu tan poc representatiu com és la diversió o l'avorriment. Sobretot tenint en compte que el llibre de Laplana sobre Santiago Rusiñol constitueix, objectivament parlant, una gran aportació al coneixement d'una de les figures més representatives i carismàtiques del panorama cultural català entre 1861 i 1931 –per utilitzar les dates del naixement i de la mort de l'artista–, l'estudi de la qual implica de forma gairebé automàtica un endinsament en la història cultural del període. Mitjançant una recerca minuciosa de papers pú-

blics i privats, a més del seguiment, datació i catalogació de la ingent i dilatada producció pictòrica de Rusiñol, Laplana aconsegueix d'establir no només la cronologia més fiable i més completa fins avui dia de la vida i l'obra de Santiago Rusiñol, sinó també de plantejar —ni que sigui potser de forma indeliberada— una de les qüestions més apassionants relacionades amb l'estudi de la figura de l'artista: el desencaix entre la imatge de Rusiñol que ha perdurat en l'imaginari col·lectiu —el Rusiñol protagonista de mil i una anècdotes, humorista, sorneguer, garrepa, bevedor i fumador empedreït, noctàmbul, popular— i la complexitat de la seva trajectòria humana, artística, literària i, en darrer terme, intel·lectual. Laplana, que s'havia proposat, en un primer estadi, la ja prou ambiciosa tasca de confegir el catàleg de la pintura russinyoliana i estudiar el Rusiñol pintor, es va veure ràpidament embolcallat, tal com explica ell mateix en els mots introductoris al llibre, per la força del personatge en la seva globalitat. Així, el Rusiñol històric i el que en podríem dir Rusiñol mític comparteixen finalment protagonisme en l'estudi de Josep de C. Laplana, cosa que transforma el projecte primigeni —encara mínimament abastable— en un projecte gairebé faraònic, difícilment assumible per un esforç individual. L'autor, doncs, que intenta mantenir al màxim d'equilibrat el joc de forces entre les dues cares del mateix personatge —només cal veure la cura que posa a identificar tota la literatura anecdòtica sobre Santiago Rusiñol utilitzada en el llibre o l'ús profitós d'altres estudis sobre l'artista—, es veu inevitablement desbordat, en algunes ocasions, pel gran poder del mite. És d'allò més indicativa, en aquest sentit, l'excessiva implicació de l'autor en la narració de la vida de l'artista —al qual Laplana no s'està de justificar, defensar o redimir, personalment i professionalment, com si d'una persona amiga es tractés— o l'enlluernament que li produeix el desplegament de la història anecdòtica del personatge. Aquesta constatació, que no resta interès ni rigorositat a l'estudi, si que, en canvi, situa la mirada de Laplana dins l'encara potent radi d'acció de l'aurèola russinyoliana. A mi, que de Santiago Rusiñol sempre m'ha atret, per damunt de tot, la potència adquirida i mantinguda, malgrat el pas del temps, per aquesta imatge, m'ha interessat profundament la renúncia a l'objectivitat per què opta Laplana en el llibre, en benefici del pintoresquisme, de l'anecdota, i, en darrer terme, del psicologisme del personatge subjugador. I m'ha interessat, no tant pel pintoresquisme, l'anecdota o el psicologisme en si, com pel fet mateix de la renúncia, que cal interpretar en relació amb el que m'agrada anomenar el «mite» Rusiñol.

Subjugat o no, però, el cas és que l'autor de *Santiago Rusiñol. El pintor, l'home* aporta al coneixement de l'obra russinyoliana, en primer lloc, nombroses dades fins ara molt mal conegudes referents als primers —i encara, jo diria, obscurs— anys de la vida artística de Santiago Rusiñol; en segon lloc, l'estudi evolutiu del conjunt de la producció pictòrica de l'artista, i, sobretot, la catalogació d'aquest corpus pictòric. La publicació, entre les ps. 470 i 585 del llibre, d'un catàleg que potser encara no es pot considerar com a definitiu, però sí molt aproximat a la totalitat del corpus —són més de sis-cents cinquanta les teles localitzades i inventa-

riades per Laplana—, és, no caldria ni dir-ho, de gran utilitat per als estudiosos de l'obra de Santiago Rusiñol. Potser hauria estat preferible que, en comptes de fer l'esforç d'organitzar temàticament el catàleg, Laplana hagués optat pel simple ordre cronològic. No ens enganyéssim: el catàleg, amb informacions tan precioses com les exposicions on havien estat presentades cadascuna de les pintures i les crítiques de què van ser objecte, esdevé un instrument de consulta més que no pas un material completament elaborat, susceptible d'interessar tant els estudiosos de l'obra rusinyoliana com el públic en general. Hi manca l'acompanyament gràfic, que, en un catàleg de pintura, constitueix una part ineludible de la informació. No cal, però, plànyer-se excessivament d'aquesta mancança, ja que, tot i la seva importància, aquest catàleg no deixa de tenir, en el context de la monografia que ens ocupa, una funció merament d'apèndix, que apunta, això sí, cap a una propera —i confio que imminent— preparació del catàleg de l'obra pictòrica de Santiago Rusiñol.

MARGARIDA CASACUBERTA

MASSOT I MUNTANER, Josep: *Llengua, literatura i societat a la Mallorca contemporània*, Curial Edicions Catalanes/Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993 («Textos i Estudis de Cultura Catalana», 29).

L'aportació de Josep Massot i Muntaner al coneixement de la història, de la cultura i de la literatura a Mallorca durant els segles XIX i XX s'ha concretat en una sèrie de llibres, la majoria dels quals recullen articles publicats abans a revistes especialitzades i a llibres col·lectius. Els primers lliuraments d'aquesta extensa obra investigadora foren *Els mallorquins i la llengua autòctona* (1971; 2a. edició augmentada, 1985) i *Cultura i vida a Mallorca entre la guerra i la postguerra (1930-1950)* (1978), dos llibres que en certa manera contenen el nucli del que seran les investigacions posteriors, reunides en volums com *Els escriptors i la guerra civil a les Illes Balears* (1990), *El bisbe Josep Miralles i l'Església de Mallorca* (1991) o *Els intel·lectuals mallorquins davant el franquisme* (1992). Cal afegir-hi altres obres de temàtica més concreta, com *Antoni M. Alcover i la llengua catalana* (1985) o les edicions de *Per la llengua* d'Antoni M. Alcover (1983), *Ideari cançonístic Aguiló* de Joan Puntí i Collell (1993) o *Estudis sobre la cançó popular* de Baltasar Samper (1994), juntament amb altres que s'allunyen del terreny de la filologia estricta i de la història de la literatura.

Llengua, literatura i societat a la Mallorca contemporània reuneix catorze estudis, quatre dels quals eren inèdits: tres («Joan Alcover i Lluís Nicolau d'Oliver», «Més correspondència mallorquina amb Guerau de Liost» i «Els mallorquins i les enquestes de "La Revista" del 1933») han estat escrits expressament per ésser inclosos en aquest llibre i un («Gabriel Alomar i els clergues intel·lectuals») va aparèixer simultàniament en un altre indret. La resta són treballs publicats entre 1976

i 1992, si bé la majoria és posterior a la segona meitat dels vuitanta. Alguns han estat ampliat o actualitzats. Per aquest motiu és força clar que es tracta d'escrits que complementen els llibres precedents de l'investigador mallorquí. Però, per altra part, l'obra abasta un període més ampli que la majoria dels reculls anteriors, dedicats sobretot a la guerra civil o als anys immediatament anteriors i a la postguerra, i comprèn treballs que tracten des de la Renaixença fins a la postguerra. Aquesta amplitud cronològica contrasta amb la unitat metodològica del llibre, que presenta el tret comú d'oferir a cada capítol materials inèdits (cartes, documents, articles, etc.) que aporten dades noves sobre aspectes, sovint molt concrets, de la nostra història cultural i dels seus protagonistes. Darrere hi ha, per tant, una important tasca de recerca en arxius, alguns dels quals fins fa poc no es podien consultar.

Els tres primers capítols fan referència a personatges i a temes de la Renaixença. «La llengua arcaica durant la Renaixença» parla de la imitació del català medieval per part dels poetes del XIX. Josep Massot pensa que el fenomen es produeix a imitació de l'ús del castellà medieval als romanços històrics de Piferrer (1840). Joaquim Rubió i Ors i els mallorquins Tomàs Aguiló i Joaquim M. Bover ho aplicaren al català. La moda de la llengua arcaica va arribar als Jocs Florals (1859) a través de *Los trovadors nous* (1858), d'Antoni de Bofarull. Massot i Muntaner repassa els autors que segueixen aquest corrent als Jocs Florals, entre els quals troba una gran quantitat de poetes mallorquins. Cap a 1870 s'inicia una actitud antiarcaitzant, que condueix a la desaparició d'aquesta tendència, que mai no va pretendre imposar-se com un model exclusiu de català literari. A guisa d'exemple, reprodueix un text molt singular: el poema «Guillem de Montcada», de Joan Alcover, aparegut el 1874 a la «Revista Balear».

El segon capítol, «Tomàs Forteza i la polèmica dels plurals en -es», també aprofundeix en una qüestió filològica interessant per a la història de la fixació de l'ortografia catalana. A partir d'un article inèdit —del qual es coneixia l'existència, però que s'havia perdut— de Tomàs Forteza, titulat «La desinència del plural femení» i reproduït a l'apèndix, Josep Massot i Muntaner ens explica la polèmica entre Marià Aguiló i Tomàs Forteza, per un costat, i Antoni de Bofarull, per un altre. Aguiló i Forteza consideraven que els plurals femenins s'havien d'escriure amb «-es», mentre que Bofarull optava per representar-los amb «-as». Tanmateix, tot i que avui la discussió ens pugui semblar purament anecdòtica, al fons hi ha una problemàtica d'una certa actualitat: el debat entre els que defensen una llengua comuna basada exclusivament o majoritàriament en el català de Barcelona i els que propugnen un model lingüístic integrador de les diverses varietats dialectals.

«Cartes d'Antoni M. Alcover a Marià Aguiló», el tercer dels estudis recollits al volum, respon a la intenció de precisar i completar el que Massot i Muntaner ja havia escrit en altres indrets, sobretot a *Antoni M. Alcover i la llengua catalana*, respecte de la relació entre aquests dos escriptors i filòlegs mallorquins. Es tracta de tres cartes d'Alcover a Marià Aguiló d'èpoques diferents (1883, 1886 i 1890), d'un esborrany de lletra de 1890 del patriarca de la Renaixença al canonge manacorí i

d'una nota de condol d'aquest últim a Àngel Aguiló amb motiu de la mort del seu pare (1897). Són textos procedents de l'arxiu Marià Aguiló, durant molts d'anys custodiat per Josep M. Casacuberta, que finalment ha passat a la Biblioteca de Catalunya. Es tracta de textos que ens ofereixen la imatge d'un mossèn Alcover jove i entusiasta, que fa poc ha descobert la literatura catalana. Així, a la primera carta Alcover confessa patir «de mal de mallorquí», de tenir «la raresa d'estimar la nostra llengua», però creu no poder-li mai «donar dies de glòria ab los fruïts esveuats de mon cor y enteniment» (p. 43).

El cos central de *Llengua, literatura i societat a la Mallorca contemporània* està format per capítols dedicats als escriptors mallorquins de la primera meitat del nostre segle. D'aquesta manera, els poetes de l'Escola Mallorquina —i, també, aquells que per un motiu o un altre se'n distancien, com Gabriel Alomar i Bartomeu Rosselló-Pòrcel— monopolitzen bona part de l'interès del llibre. A més, com hem assenyalat abans, aquest és el conjunt que reuneix més estudis inèdits. A «Gabriel Alomar i els clergues intel·lectuals» s'analitza amb objectivitat un dels tòpics més fressats en parlar de l'autor de *La Columna de Foc*: el seu anticlericalisme. Massot emmarca l'actitud crítica d'Alomar en el denominat «modernisme religiós» (p. 49) i segueix els seus lligams amb diversos clergues intel·lectuals, que van des del rebuig total en el cas de Fèlix Sardà i Salvany fins a l'amistat íntima amb el pare Miquel d'Esplugues. Entre aquests dos extrems hi ha l'evolució que sofreix la relació amb Antoni M. Alcover —en un principi, de col·laboració fins a arribar a la ruptura—, el rebuig de la ideologia de Torras i Bages o la simpatia envers Jacint Verdaguer. També esmenta els vincles amb Miquel Ferrà —que sempre va manifestar un profund cristianisme—, que foren d'un caire molt diferent a com Llorenç Villalonga havia dit. Al final es reproduïxen tres textos de Gabriel Alomar: l'article de 1902 «En Verdaguer y Mallorca», una carta de 1934 a Miquel Ferrà i l'article «L'amic dolç i exemplar» (1935), en què recorda l'amistat amb el pare Miquel d'Esplugues. El segon d'aquests textos és d'un gran interès per la gran emotivitat i per manifestar un estat anímic de profunda depressió: Alomar li confessa sentir-se «tan malament, que si he de seguir vivint, lo qual no voldria, perquè el desig de morir el sent ara més que mai, no tindrè més remei que retirar-me de tota activitat (inclús llegir, perquè no puc) i dedicar-me a embrutir-me» (p. 57). En resum, es tracta d'un estudi complementari a «Els darrers anys de Gabriel Alomar», inclòs a *Els intel·lectuals mallorquins davant el franquisme*.

A «Joan Alcover i Lluís Nicolau d'Olwer», a partir del material epistolar intercanviat entre aquests dos intel·lectuals, Massot i Muntaner aprofundeix en la relació del primer amb Antoni M. Alcover. Les cartes entre Joan Alcover i Lluís Nicolau d'Olwer aborden dos temes principals: el conflicte de mossèn Alcover amb l'Institut d'Estudis Catalans i el projecte de celebració d'un Congrés de la Llengua a Mallorca, que Joan Alcover havia de presidir. Es reproduïxen deu cartes dipositades actualment a l'Arxiu de Montserrat i a l'Arxiu Històric del Regne de Mallorca. L'epistolari conservat per Lluís Nicolau d'Olwer també li forneix material

per al novè capítol de *Llengua, literatura i societat a la Mallorca contemporània*, titulat «Setze cartes de Miquel Ferrà a Lluís Nicolau d'Olwer (1923-1934) i una conferència a Madrid (1927)». En aquest cas es tracta d'unes lletres molt interessants per conèixer el rebuig que Miquel Ferrà sentí envers la dictadura de Primo de Rivera, el seu posicionament moral, la seva actitud patriòtica («El nostre poble som nosaltres, i el nostre deure caminar cap amunt», p. 117) i, fins i tot, la seva concepció del poeta («un poeta ver és un home que *hi veu* i sent la veritat», p. 117). La conferència de Ferrà repassa l'aportació rossellonesa, valenciana i mallorquina a la literatura catalana i ens ofereix aquesta visió de l'Escola Mallorquina: «Todo es orden tranquilo, claridad, mesura en la obra literaria de sus hijos. Más que la voluntad de la forma, característica, según algunos, de nuestra escuela, podríamos asignar a sus representantes el instinto de la forma, el sentido del ritmo musical, el gusto. Su arte es un reflejo de la naturaleza mallorquina, principal fuente de inspiración de todos sus poetas, tan armoniosa y tan clara que el misterio fuera el único elemento que encontraríamos a faltar en ella si no se hubiese refugiado en sus grutas maravillosas» (p. 135). El paper capdavanter de Miquel Ferrà com a intel·lectual de l'Escola Mallorquina es posa en relleu en altres articles del llibre. En aquest sentit, el treball més interessant és «Confidències de Miquel Ferrà a Hermínia Grau i Agustí Duran i Sanpere», on es reproduïxen parcialment cinquanta-dues cartes que abasten un període que comprèn trenta anys (1918-1948). Aquests documents ens proporcionen elements suficients per conèixer la personalitat de Ferrà, amb moments d'humor però també de profunda depressió, i la seva actitud d'oposició al règim de Franco, el seu «exili interior» i l'esperança en un futur canvi: «Cal esperar —escriu el 18 de novembre de 1939— que un dia s'alçarà, per nosaltres o pels qui ens vinguin darrera, una alba nova i els nostres sofriments cobraran un sentit» (p. 174). «Més correspondència mallorquina amb Guerau de Liost» reproduïx una carta de 1908 de Ferrà a Bofill i Mates en què li dóna diverses informacions sobre la catedral de Palma, juntament amb dues lletres més breus de Llorenç Riber i de Maria-Antònia Salvà, datades en 1911 i 1916 respectivament, a l'autor de *La muntanya d'ametistes*. «Els mallorquins i les enquestes de "La Revista" del 1933», on parla del qüestionari tramès als escriptors per la publicació que Josep M. López Picó dirigia amb motiu de la commemoració del centenari de «La Pàtria» d'Aribau, reproduïx les respostes de Miquel Ferrà i de Guillem Colom. En aquest cas, però, el laconisme de les paraules de Ferrà contrasta amb la prolixitat del poeta de Sóller, que apareix —com sempre— molt preocupat per la situació sociolingüística: «Pel que fa a Mallorca —diu Guillem Colom—, ens dol de no veure-hi encara la nostra llengua investida amb tots els atributs de sobirania que esperàvem. Malgrat l'adveniment de la República i la redacció i aprovació d'un estatut autònomic en el qual les primeres reivindicacions eren per a la nostra llengua, malgrat les repetides instàncies per a la consecució del bilingüisme adreçades als nostres diputats, entre els quals hi ha homes de lletres tan significats com l'autor de «La Columna de Foc», la nostra llengua resta amb el mateix desampar

que fa dos cents anys la deixaren les restriccions ominoses del Decret de Nova Planta» (p. 157).

L'altra figura de l'Escola Mallorquina que ocupa un lloc destacat en els treballs inclosos a *Llengua, literatura i societat a la Mallorca contemporània* és Maria-Antònia Salvà. A més de la carta a Guerau de Liost abans esmentada, es recullen al llibre dos articles que estudien aspectes de la seva obra: «Maria-Antònia Salvà, col·lectora de cançons populars i traductora de Mistral» i «Les tres millors poesies de Maria-Antònia Salvà». El primer reuneix i estudia les cartes de la poetessa a Josep M. Casas i Homs i a Pompeu Fabra, que aporten dades diverses sobre l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya i sobre la problemàtica de les correccions a la versió de *Mireia*. Massot destaca la importància de l'epistolari de Maria-Antònia Salvà, ja que, a causa de la seva sordesa i l'aïllament a la Llapassa, la comunicació per carta es va convertir en el principal mitjà de comunicació amb l'exterior. «Les tres millors poesies de Maria-Antònia Salvà» presenta i reproduïx un text aparegut l'any 1931 a la «Revista de Catalunya» en què li demanaven que explicàs quins eren, en la seva opinió, els seus tres millors poemes. Salvà considera que la seva obra poètica és poc variada i explica com, per defugir de la poesia femenina i romàntica de l'època, es va inclinar cap a la descripció del món quotidià i del que l'envoltava.

Dos estudis més, «L'antologia de poetes mallorquins de B. Rosselló-Pòrcel» i «Una obra desconeguda de l'etapa mallorquina de Sanchis Guarner: l'antologia de literatura medieval de Mallorca», tenen com a objectiu l'anàlisi de dues seleccions de textos pràcticament desconegudes. En el primer cas, Josep Massot ens parla de l'antologia que Rosselló-Pòrcel va publicar a Madrid el 1930, més tost desmitificant-la. Hi subratlla l'actitud de l'autor de l'antologia de voler remarcar que molts de poetes mallorquins havien escrit en castellà i de denunciar el desconeixement de la literatura mallorquina que es té fora de l'àmbit català. L'article, que indica tots els poemes i les versions recollides en aquella selecció, reproduïx el pròleg dedicat, d'una manera molt significativa, a Miquel Costa i Llobera. La conclusió és que l'antologia de Rosselló-Pòrcel —que aleshores ja signava unint els dos llinatges amb un guionet, però que encara no accentuava el segon— fou obra d'un intel·lectual primerenc. En canvi, al segon d'aquests articles posa en relleu la importància que hauria pogut tenir l'antologia de la literatura medieval mallorquina preparada per Manuel Sanchis Guarner el 1947 si no hagués xocat amb les imposicions arbitràries de la censura franquista, «atès que hauria pogut constituir una bona eina de treball completant les gramàtiques de Francesc de B. Moll utilitzades als cursos de català que, amb caràcter més o menys catacumbari, s'anaren organitzant regularment a la Mallorca de la postguerra» (p. 194). Aquesta selecció de textos havia de publicar-se a l'Editorial Moll, però el projecte fou abandonat després que la censura imposàs que el pròleg i les notes crítiques fossin redactats en castellà. Gràcies a la localització i consulta de l'original als arxius de la censura a Alcalá de Henares —feta per Maria Josepa Gallufré—, Massot ens informa del contingut

(obres seleccionades i procedència de les edicions) i reproduceix el pròleg de Sanchis Guarner.

Finalment, a un article panoràmic entorn de la relació entre «Els poetes de les Illes Balears i el monestir de Montserrat» Massot i Muntaner fa un seguiment de la participació dels autors balears en corones poètiques i llibres col·lectius dedicats a la Verge de Montserrat de la Renaixença ençà. Entre tots aquests volums destaquen les corones poètiques dedicades a la Verge de Montserrat (1881 i 1931) i a la Mare de Déu de Lluc (1884), la participació en les festes de l'Entronització i, més concretament, el volum *Montserrat. Homenatge dels poetes mallorquins* (1947) i la corona literària de 1956. A diferència dels altres capítols, aquí Massot no inclou en un apèndix els poemes esmentats, sinó que els cita directament en el text.

PERE ROSSELLÒ BOVER

MORAN I OCERINJAUREGUT, Josep: *Estudis d'onomàstica catalana*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995 («Biblioteca Serra d'Or», 14).

Aquesta obra aplega disset treballs, la majoria publicats anteriorment en revistes diverses, que tenen com a denominador comú l'anàlisi de qüestions relacionades amb l'onomàstica catalana i, per tant, es situa en el camp de l'edició de llibres i reculls d'articles, els quals faciliten el coneixement i la consulta de treballs que de vegades s'editen en publicacions amb poca difusió.

L'onomàstica és una ciència fonamentalment interdisciplinària i, per aquesta raó, complexa per definició. En aquest cas concret, si bé l'orientació dels diversos treballs és fonamentalment lingüística, l'autor no es limita a tractar aquest aspecte, sinó que sempre té en compte la història, l'arqueologia i la geografia. I aquest darrer aspecte no solament des d'un punt de vista bibliogràfic o cartogràfic, sinó que aquests estudis apliquen el que l'autor apunta en el pròleg: la necessitat del coneixement directe dels llocs, sense el qual de vegades es pot caure en elucubracions absurdes (com en el cas de *Pnsent*, que no fa referència a un *pi* —que mai no ha estat considerat un arbre sagrat—, o de *Sacama*, que és un lloc abrupte i no remet a una *calma*). D'acord amb aquests supòsits teòrics, els treballs d'aquest recull exemplifiquen modèlicament el camí que han de prendre els estudis onomàstics, que no són possibles sense una formació lingüística sòlida, un ús aprofundit i crític de la documentació antiga i de la bibliografia i un coneixement geogràfic directe. Així mateix, des d'un punt de vista estrictament metodològic, els diversos articles palesen un bon coneixement de la bibliografia —de la qual fa un ús crític— i aporten una informació que enriqueix l'àmbit de la lingüística històrica, camp que, sovint, oblida malauradament que l'onomàstica també forma part de la llengua i que els topònims són en alguns casos l'única mostra lingüística d'etapes antigues.

Precisament, aquest caràcter interdisciplinari de l'onomàstica fa que sovint l'autor tingui en compte un context més ampli que l'àrea lingüística catalana, ja que força vegades la situació d'altres llengües romàniques aporta la informació necessària que permet solucionar algun cas problemàtic.

Els treballs d'aquest llibre són independents els uns dels altres, tanmateix hi predomina el tractament de temes relacionats amb un àrea geogràfica i amb uns períodes concrets. Al pròleg Josep Moran explica que hi prevalen els estudis relacionats amb el Pla de Barcelona («La preservació de la toponímia antiga en el terme de Barcelona», «Topografia de l'oda *La Pàtria* d'Aribau») i el Baix Llobregat («Els noms de lloc al Baix Llobregat», «Toponímia romana del Baix Llobregat», «Origen del nom Martorell», «Sobre el topònim Sant Just Desvern», «Notes sobre la toponímia del terme del castell de Sacama», «Sobre l'origen del nom de Molins de Rei»), la qual cosa hem de relacionar amb el major coneixement que en té l'autor. Mentre que, des del punt de vista cronològic, aquests articles aporten una informació important dels períodes preromà («Més dades sobre les verges trobades»), romà («Els noms de lloc en -ANUM i la romanització de les Illes Balears», «Toponímia romana del Baix Llobregat», «Origen del nom Martorell», «Sobre el topònim Sant Just Desvern») i germànic (gòtic i franc: «Els germanismes en la toponímia catalana», «Onomàstica d'origen germànic»). Aquest darrer aspecte ha estat, potser, un dels que més li ha estat reconegut a Josep Moran i que té una transcendència més gran, car tradicionalment l'època d'influència germànica ha estat un període força menystingut i, per tant, poc estudiat.

També hem d'assenyalar que les aportacions concretes que es fan en aquests articles són importants; així, per exemple, l'autor situa alguns topònims il·localitzats anteriorment com, per exemple, Tiano-Diciano (situat a Sant Feliu de Llobregat) o Tarabau (a la Baronia de Rialb) —que apareix a la fotografia de la portada, la qual correspon a les restes d'aquest castell.

La lectura d'aquest llibre, però, no ha de quedar circumscrita a les persones relacionades amb el camp onomàstic, sinó que de ben segur interessarà aquells a qui importa la lingüística històrica —i també la història—, perquè, darrere les qüestions referides als noms propis, hi ha un volum notable d'informació sobre la història de la llengua catalana que no acostuma a aparèixer als manuals d'aquesta disciplina científica.

Encara que la majoria de treballs estudien qüestions relacionades amb la toponímia, també tracta els noms propis de persona i contribueix a establir la relació d'aquests amb els noms de lloc (des d'un punt de vista teòric, per exemple, parla de la connexió entre la toponímia i l'antroponímia d'origen germànic i entre els noms de lloc i la repoblació occitana; i, des d'un punt de vista pràctic, analitza casos concrets com *Martorell* o *Tarabau*). Així mateix, els treballs finals del llibre («Adroer» i «Iacobus») tracten concretament d'antroponímia, mentre que el darrer fa una aportació interessant a la part més teòrica de l'onomàstica, en aquest cas a la formació de gentilicis.

Finalment, cal destacar que diversos articles van acompanyats d'un mapa, la qual cosa és fonamental en tots els treballs sobre toponímia.

JOAN ANTON RABELLA

MORAN I OCERINJAUREGUI, Josep: *Treballs de lingüística històrica catalana*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994 («Biblioteca Serra d'Or», 137).

El llibre present correspon a l'edició conjunta de deu treballs de Josep Moran apareguts anteriorment en publicacions diferents i, per tant, es situa dins el camp de l'edició de reculls d'articles. Aquest, però, no és un fet intranscendent, sinó que, contràriament, cal celebrar que darrerament –almenys durant l'any 1995 en el camp de la lingüística històrica– hagi proliferat la publicació d'aquest tipus d'obres, les quals faciliten la consulta de treballs –alguns dels quals són fonamentals per a l'estudi del període o de l'aspecte que tracten– que sovint són difícils de trobar; a més, cal tenir en compte que els estudis la majoria de vegades han estat actualitzats i en algun cas proven d'adoptar una estructura temàtica o cronològica que ordeni la informació que presenten. D'aquesta manera, tant aquest llibre com *Estudis d'onomàstica catalana* del mateix autor o *La llengua catalana mil anys enrere* de Joan Bastardas, per exemple, permeten completar la informació migrada que els manuals generals donen sobre molts temes de la història de la llengua catalana.

En aquest cas, els articles es troben ordenats cronològicament i es centren bàsicament en dos períodes històrics: els set primers van des de la formació de la llengua catalana fins a l'aparició d'aquesta en l'escriptura, mentre que els tres últims tracten la llengua dels segles XVIII-XIX, un període aquest darrer fins fa poc força oblidat en aquesta branca del coneixement, però que actualment ha guanyat protagonisme com ho demostra la publicació de *La llengua catalana al segle XVIII* (obra que aplega les ponències presentades al col·loqui del mateix títol que va tenir lloc a Banyoles el novembre de l'any 1994 i que, malgrat la seva ambició d'esdevenir un veritable manual d'aquest període, estranyament no té en compte l'aportació de Josep Moran).

Quant al contingut, aquest recull conté treballs de tres tipus: en primer lloc, hi ha quatre estudis (el primer, el quart i els dos darrers) d'història de la llengua relacionats amb aspectes historicosocials, entre els quals cal destacar l'exhaustivitat del quart, que versa sobre l'aparició del català a l'escriptura, i la reflexió sobre la posició contradictòria dels liberals catalans relacionats amb la Renaixença; en segon lloc, trobem diversos articles que es centren en l'edició i anàlisi de textos (el cinquè, d'un document feudal pellarès del s. XI-XII; el sisè i el setè, amb orientacions diferents, però, de textos del segle XIII; i el setè, d'un document familiar del s. XVIII, en el qual demostra l'existència d'una llengua escrita de caràcter estàndard

encara durant aquell període); i, finalment, en tercer lloc hi ha dos estudis en què s'examinen temes concrets de gramàtica històrica (mentre que en el segon article tracta la confluència de V i B en català, en el tercer analitza la iodització sota l'aparença —pel títol— d'un treball de toponímia).

L'examen dels diferents capítols demostra que l'autor no es conforma amb una visió epidèrmica de la història de la llengua —purament social—, sinó que els treballs també aborden aquelles qüestions internes que s'hi relacionen en cada cas. Així mateix, cal assenyalar la importància que, de manera conscient, l'autor dona a l'anàlisi de la toponímia i de l'antroponímia en l'estudi d'aquests aspectes interns de la història de la llengua, fet que contrasta amb moltes obres que menystenen la transcendència de l'onomàstica en la recerca lingüística, que resulta fonamental sobretot en els textos del període arcaic.

Hem d'insistir en la importància que té l'edició en format de llibre d'articles diversos i dispersos, i hem d'esperar que, tant en aquest cas com en el de les altres obres d'aquest tipus, tinguin la difusió necessària estudis que no han aconseguit la repercussió que mereixien pel fet d'haver estat publicats en revistes o treballs miscel·lànic. En aquest sentit, aquest volum ha de consolidar el coneixement de les aportacions importants que J. Moran ha fet en el camp de la lingüística històrica, com en el cas, per exemple, del treball fonamental que tracta l'aparició del català a l'escriptura, el qual ha de contribuir a establir una nova visió detallada del procés d'aparició de textos escrits en català i ha d'ajudar a donar de baixa un seguit de tòpics sobre quins són els primers documents en català, tòpics que s'han anat repetint sistemàticament en les obres de conjunt.

Així mateix, com succeeix en obres d'aquest abast, aquest llibre sobrepassa l'interès específic dels especialistes atesa la riquesa de la informació històrica i cultural dels períodes que estudia.

JOAN ANTON RABELLA

MOREY, Jaume; MELIÀ, Joan i CORBERA, Jaume: *Alfa. Mètode d'autocorrecció gramatical assistida*, Palma, Servei de Publicacions i Intercanvi Científic, Universitat de les Illes Balears, 1995.

L'adaptació justa de l'oferta del professor a les necessitats de l'alumne sempre ha estat la clau de l'èxit del procés d'aprenentatge. L'adequació és relativament fàcil quan el contacte entre les dues parts és directe i permanent. Però no quan l'alumne queda sol o assistit per un manual. Els manuals sempre s'han entès com a substituïts del professor, però per ser-ho, no tan sols en el pla de les bones intencions sinó, a més, i sobretot, en el dels resultats, l'alumne hauria de tenir una visió de conjunt per trobar en cada moment la informació que li cal, però aquesta visió, per definició, li sol mancar i el text hauria de presentar una bona dosificació de les

parts. Si el que importa és l'*output*, els resultats, cal que el guiatge del professor s'hi adapti estrictament i, en la seva absència, el manual. La prova de la importància del repte la donen els diferents sistemes de presentació de les correccions de textos, a la llarga fruit dels sistemes de correcció de proves d'impremta, amb l'objectiu, si més no, de no desencoratjar l'aprenent amb un full ple de ratlles vermelles que assenyalen les incorreccions d'una manera que als ulls de l'alumne no constitueix més que una prova aclaparadora del fracàs del procés d'aprenentatge i una manera perfecta de provocar la frustració personal. El camí cap a la solució ja l'havien mostrat els manuals que, ultra una bona distribució dels continguts, presentaven els apartats i subapartats amb un bon sistema de referències que en feia racional i pràctica la consulta, dirigida pel professor i mitjançant les referències internes entre els apartats. El sistema es basava en la numeració de les parts, que no tenia, doncs, com a únic objectiu la consulta a partir de la taula de continguts. Els professors Jaume Morey, Joan Melià i Jaume Corbera han acabat d'estirar el fil de la troca i en el seu manual *Alfà. Mètode d'autocorrecció gramatical assistida*, que ara presenten en la seva segona edició, revisada i augmentada (que, en tot cas, és la tercera, ja que la primera fou de Jaume Morey i l'edità l'Obra Cultural Balear l'any 1985). Aquest mètode (i no podia estar més ben aplicada aquesta denominació tenint en compte el seu valor etimològic de *camí a seguir*) recorda la conquesta per al pensament que constitueix el sistema de referències com a representació de l'Art lul·liana. Si hom ha copsat en l'obra de Llull, una cita del qual encapçala l'obra, el caràcter de precedent de la informàtica, no ens ha de sorprendre que el mètode *Alfà* vagi néixer com a resultat de la intenció d'aprofitar els mitjans informàtics per aportar en el procés d'aprenentatge la dosificació d'informació adient en cada moment. El mètode es basa en l'ús d'un sistema racional, clar, ordenat i lògic, de referències, que permeten accedir, a través de la seva consignació al costat de l'errada en un text, a un apartat on s'explica en què consisteix l'equivocació i, per tant, la manera d'esmenar-la. El sistema de codis permet, alhora, de portar un control de la freqüència de cada errada, de moment manualment i, segons els projectes, en forma de base de dades, i, doncs, de fer una economia d'esforços tot adreçant-los a satisfer les vertaderes necessitats de l'alumne. Un cop el mètode sigui accessible amb mitjans informàtics, introduint el codi corresponent hom podrà obtenir immediatament la informació i es resoldrà l'únic desavantatge, de tota manera insignificant, atès que vol servir com a manual de consulta per a qualsevol nivell educatiu, del manual en la seva segona edició, que és la seva extensió. La dificultat de maneig que podia suposar l'augment de l'extensió s'ha volgut resoldre distribuint-ne els continguts en una primera part d'informació elemental i una altra d'ampliació, lligades per una correspondència de codis, millorable si s'hi indica també la pàgina. El camí previ a l'adaptació al suport informàtic serà segurament la presentació amb un sistema de relligat que permeti l'extracció dels apartats que calgui per formar diverses carpetes de consulta amb els continguts adaptats a les necessitats de cada nivell o de cada alumne, cosa important per a l'adaptació curricular. El programari

per a la correcció de texts durant molt de temps no podrà anar més enllà dels aspectes ortogràfics i, parcialment, morfològics, però caldrà combinar les seves possibilitats amb les que forneix el mètode *Alfa*, de manera que l'ensenyant pugui aplicar mitjançant un programa els codis adequats a un text introduït en la memòria d'un ordinador i l'alumne pugui consultar-hi l'explicació i ensems consultar una representació gràfica de l'estadística del seu procés de correcció. Entre els altres encerts del mètode, trobam la seva intenció de servir per a tot el domini lingüístic, oferint una solució als problemes d'aprenentatge atribuïbles a la interferència entre la varietat estàndard i les variants diatòpiques, mitjançant una explicació integrada, ja que un idioma és un diasistema, dels trets dialectals geogràfics i d'altra mena i específica per a cada cas. Mancats d'obres didàctiques amb aquesta visió integradora, l'obra esdevé capdavantera. Algunes propostes que s'hi fan volen resoldre els dubtes del moment actual, atès que, especialment en la morfologia, l'ús lingüístic encara ha d'imposar la seva tria entre les variants que conviuen en un mateix nivell lingüístic, i per tant, algunes de les solucions proposades encara són discutibles. Pens ara en la proposta d'emprar, a Mallorca, com a forma principal les desinències clàssiques del present de subjuntiu amb *a/e* (*-a*, *-es*, *-a*, *-en*) en lloc de *i* (*-i*, *-is*, *-i*, *-in*) amb l'infix [sk] dels incoatius, adduint com a motiu la coincidència amb el valencià i el perill de la diversificació morfològica excessiva, quan, si més no, igualment defensable és el manteniment, per coincidència amb el valencià i la llengua clàssica, de l'infix *i*, alhora, la desinència moderna (p. 339, 11). Precisament, sembla més interessant l'existència de formes mixtes, com aquesta, entre els dialectes més parlats que no el foment actual de la desaparició de l'ús formal de l'infix [sk] a Mallorca i Menorca en nom de la simplificació. El mateix caràcter pioner de l'obra es veu en els apartats sobre «construccions que assenyalen el moment en què ocorre l'acció verbal» o en l'apèndix sobre l'ús del pronom *hom* (p. 467). Tot i que l'obra es presenta com a manual de correcció gramatical, al final inclou un apartat dedicat al lèxic, d'importància fonamental, malgrat la poca extensió que *hom* hi dedica i que, per tant, en properes edicions caldria completar. La incorporació d'un apartat sobre abreviatures, símbols i tractaments i de corònims i topònims és una millora fonamental d'aquesta edició. Un índex temàtic final que remet als codis, que s'afegeix a la relació correlativa inicial de codis i capçals, fa encara més fàcil la consulta de l'obra. La quantitat d'informació que s'hi recull i, sovint, la novetat de llur formulació, per camins encara no fressats, però fonamentada en l'experiència didàctica personal i en l'aplicació del mètode des de l'any 1985, i en les indicacions de col·laboradors com el doctor Joan Solà i el professor Joan-Rafael Ramos, i el sistema de presentació, són els seus valors.

ANTONI I. ALOMAR

SANCHO I CREMADES, Pelegrí: *El valencià col·loquial de la vila de Canals*, Ajuntament de Canals, Diputació de València / Conselleria de Cultura de la Generalitat Valenciana, 1995.

L'erudit altè F. Martínez i Martínez ens recorda al primer tom de la seva obra *Còses de la meua terra* que «*les costums es perden, les persones desapareixen y ab elles, la memoria, no sols dels fets, sino encara del orige de frasses consagrades per l'us constant (...) y ara (...) yo les imprente pera que no's perguen*». Davant d'un crit d'alarma com aquest, que els que fem treballs de camp tenim ocasió de comprovar dia a dia, ens trobem amb la necessitat moral de mamprendre la tasca difícil de recopilació de qualsevol dels aspectes de la nostra cultura, injustament maltractada pels que li han donat una visió excessivament folklòrica, i aplicar-li un estudi digne i rigorós de manera que pugua ser útil als usuaris. Sens dubte, si haguéssim tingut estudis d'aquest tipus a tots els pobles o a totes les comarques, el panorama actual, pel que fa a la recuperació cultural, seria ben diferent. I no oblidem que la manca d'estudis, en aquest cas lingüístics, és ben palpable a les comarques centrals del País Valencià, on precisament el català es troba més viu, i on la incidència d'aquests treballs podria ser major.

Davant d'aquesta necessitat, davant la demanda urgent d'un estudi aprofundit, centrat en la llengua d'un poble, Pelegrí Sancho i Cremades ens ofereix un llibre excel·lent, *El valencià col·loquial de la vila de Canals*, una obra que, sens dubte, fa una contribució decidida al recobriment lingüísticocultural, no només del poble de Canals, sinó també de tots els valencians.

I ningú més apropiat que Pelegrí Sancho, llicenciat en Filologia Clàssica i Doctor en Lingüística General, que ha escrit diversos llibres com ara *Les preposicions en català* i *La categoria preposicional*, i nombrosos articles de la mateixa temàtica. Aquest autor, un dels majors coneixedors i estudiosos de la lingüística cognitiva al nostre país, parteix de l'heterogeneïtat de la llengua i de la importància de la pragmàtica, i fuig una mica del mètode tradicional de la descripció lingüística. El seu llibre està impregnat de tot aquest plantejament, malgrat que no es pugua afirmar en cap moment que entre de ple en la tendència cognitiva, ja que l'estudi dialectal no se n'ix gaire de la típica monografia que coneixem. Ara bé, no només fa un recull de la llengua del seu poble, o més aïna dels trets «prototípics» dels seus parlants, amb independència dels usos concrets, sinó que també hi té molt en compte tota una sèrie de variables, com ara els registres o varietats funcionals, la diacronia i, evidentment, la diatopia. Molt interessant és *l'anàlisi de la conversa* que hi fa, partint del fet que una conversa no és un discurs caòtic, difícil d'estudiar, sinó que sempre es regeix per una sèrie de regles o màximes a l'hora de començar-la o d'acabar-la: per una banda, amb vocatius, fórmules d'excusa o cortesia, connectors, interjeccions, etc.; i, de l'altra, amb referències al futur, fent explícites les causes de la cloenda o valorant la interacció.

El llibre està estructurat en tres parts, a banda de la introducció: la primera és

l'estudi dialectal pròpiament dit (fonètica i fonologia, morfologia, sintaxi i lèxic); la segona se centra en la fraseologia (fraseologia, refranys i rutines conversacionals); i la tercera és un recull lexicogràfic amb lèxic en general, refranys i altres unitats fraseològiques.

L'aportació en tots els aspectes del llibre és destacable. Si fem un recorregut per tota l'obra, trobarem observacions i dades valuoses pel que fa a les característiques lingüístiques del parlar de Canals, i, sobretot, i això és possiblement l'aportació major, un recull fraseològic immens i ben analitzat, partint de la base que sempre hi ha una motivació semàntica en les frases fetes. Igualment la sintaxi s'hi ha estudiat totalment relacionada amb la semàntica.

El llibre, a més de donar notícies de diversos trets lingüístics de Canals, sovint coincidents amb parlars veïns o amb el valencià general (extensió de la velar a les primeres i segones persones del plural del present d'indicatiu (*tinguem, sigueu*), harmonia vocàlica, pèrdua de -d- en els finals en *-ada, -ador* i *-adura*, diftongació en mots com *aulor(ar), aufegar, alcomençar*, etc.), aporta informació sobre la variació generacional: betacisme entre els joves, tendència progressiva a adoptar les formes plenes dels pronoms i la presència de diversos castellanismes entre les generacions noves (*carpinter, caure's, codo, desnudar, hombro*) o entre els xiquets (*ellos, esto*). Em sembla molt interessant l'apreciació que hi fa de les formes de pretèrit imperfet en verbs com *creure, veure, traure*, etc. Curiosament són els joves els que es decanten per la pronúncia «clàssica» (o castellana?), mentre que els majors solen dir més les variants amb canvi d'accent. Un estudi més complet del català occidental en aquest aspecte ens podria fer canviar les teories vigents fins ara. No oblidem que en valencià predominen les formes *feia/fea* (al nord *fia*) i *duïa* (*duïa* a l'extrem sud), i que en moltes comarques hi ha preferència per les formes *quea, crea, vea* i *trea*.

La visió geolingüística ens aporta dades molt valuoses, sovint conegudes, però mai no impreses: *tomaco* a Canals, *agafar* a Xàtiva, *quirdar* al valencià de l'Horta, front a la forma *quidrar* de la Costera, *anem's-en* a Alcúdia, a la vora de *ane(m)-mo'n* a Canals, etc. Amb informacions com aquestes tenim coberta, en part, la zona del centre del País Valencià i ens podem mig imaginar uns quants mapes dialectals. Ara ja sabem que la metàtesi *quirdar* no només es dona al migjorn valencià (alacantí i, més al nord, a Altea), sinó que reapareix a la zona de València (sembla que també és habitual a la Plana Baixa), ara bé, al costat de l'altra metàtesi *quidrar*, predominant a les comarques centrals, amb l'illot conservador de *cridar* a la Marina Alta. També observem que, malgrat el predomini de formes com *anem's-en/aneu's-en* al centre (i també a la zona d'Alcoi), trobem pobles, coincidents amb el sud, que diuen *ane(m)-mo'n/aneu's-en*. Es tracta d'una zona intermèdia (la Marina Alta i la Safor, com a mínim; i s'estén a la Costera [Canals]) de transició amb l'alacantí, que diu *ane(m)-mo'n* i *aneu-vo'n*.

Les comparacions amb la resta dels dialectes del català i amb les llengües romàniques veïnes (sobretot italià i francès) són també una constant a tot el llibre. Pel

que fa al lèxic, la major part dels mots recollits tenen gran extensió, encara que no sempre havien estat constatables; d'altres són més o menys locals: *embeulat* 'despistat', *endeu* 'desorde', *faluga* 'ximple', *iseta* 'mala acció', *tufar* 'irritar-se'.

Però, com ja hem dit, l'aportació més important possiblement és la de refranys i expressions fraseològiques, que l'autor insisteix que pertanyen a la competència lingüística dels parlants i que no responen a processos tan mecànics i sistemàtics com creien els generativistes; la llengua és creativa i s'adapta a la situació comunicativa, i això fa que sovint no siga necessari d'enunciar una unitat fraseològica sencera, sempre que amb la primera part s'acompleixa la seva funció comunicativa.

Així doncs, ens trobem davant d'una obra de caràcter didàctic d'un extraordinari rigor científic, on possiblement manca una major informació de trets dialectals, un estudi sintàctic més complet, que se centre en els aspectes més conflictius del català (*per* i *per a*, usos de preposicions, etc.), i un major aprofundiment en el lèxic (sovint hi falta el vocabulari bàsic; les variants formals que hi pren una paraula), però que en cap cas és un entrebanc, tenint en compte que els objectius d'aquest llibre són molt més ambiciosos i aquesta visió de conjunt tan àmplia fa que sovint s'hi troben carències en aspectes molt puntuals. No obstant això, els propòsits inicials estan més que acomplits.

Res més suggeritiu i estimulador, per tant, que una obra com aquesta. I és que a cada u lo que es mereix. I *El valencià col·loquial de la vila de Canals*, de Pelegrí Sancho i Cremades, es mereix el reconeixement de tots els estudiosos de la llengua, ja que a partir d'ara haurem de tenir com a referent aquesta nova aportació. *I qui vulga saber, que estudei*.

VICENT BELTRAN I CALVO

SANCHO I CREMADES, Pelegrí: *Les preposicions en català*, dins LynX (*A Monographic Series in Linguistics and World Perception*), València, Universitat de València, Departament de Teoria dels Llenguatges, 1994.

El títol del llibre és ben explícit sobre quin és el tema de què tractarà l'obra de Pelegrí Sancho Cremades. És relativament fàcil trobar monografies sobre la categoria preposicional; en canvi, ja no és tan habitual que aquesta es referesca a les preposicions en català; el que no és tan senzill és trobar-ne una que tracte el tema des d'una perspectiva completament nova, tan nova i recent com és la Gramàtica Cognitiva (GC), els postulats de la qual no tenen més enllà d'una vintena d'anys i tenen, com bé explica al pròleg Àngel López García, com a pilars bàsics, per un costat, la graduabilitat de les categories —per tant, la impossibilitat de traçar fronteres— i, d'altra banda, el fet que el llenguatge no ha d'ésser aïllat dels altres mitjans cognoscitius de l'home.

Els objectius d'aquesta obra se'ns presenten, doncs, com a ben evidents: descriure i explicar la semàntica de les preposicions en català des del punt de vista de

la GC. Per això, l'autor traça en el seu capítol introductori les línies generals dins aquesta tendència lingüística que farà servir per al seu propòsit. Es planteja, doncs, quins són els problemes o, més aïna, el problema bàsic i inicial amb què ens trobem si mamprenem aquesta faena: la polisèmia de les preposicions, de la qual la Gramàtica Tradicional es fa bastant ressò. Les preposicions, comenta, tenen un significat que no és previsible a partir d'una regla o definició única. Així, ens enfrontem cara a cara amb el problema de la categorització. Segons Sancho, aquesta només té un mètode adequat per ser tractada amb èxit (o almenys amb més èxit): la semàntica de prototipus. Segons aquesta semàntica, hi ha unitats que formen part d'una categoria de manera més prototípica; per açò, hi ha usos preposicionals que són més prototípics que d'altres, però hi tenen una relació més o menys intensa corroborada pels usos intermedis.

Expressar el que captem a la realitat és un repte difícil, i més si disposem d'un conjunt d'unitats limitat. Ha d'haver-hi una sèrie de mecanismes que ens serveixen, partint dels àmbits bàsics de la vida, per a expressar-ne d'altres de més complexos —com per exemple, l'àmbit físic, centre de la hipòtesi localista, típica, però no única, de la GC que es fonamenta al domini espacial. En són tres, els que hi entren en joc: a) l'esquematzació de la qual distingeix dos aspectes: la idealització que l'entén com la percepció d'un referent sota la forma d'un esquema i l'abstracció, gràcies a la qual no tenim en compte els aspectes del referent que no caben dins l'esquema que s'hi ha aplicat; i b) la metàfora i la metonímia; la primera consisteix a conceptualitzar un domini a partir d'un referent més simple i millor conegut; la segona, consisteix a emprar una unitat associada a la conceptualització d'un referent per conceptualitzar un referent que hi és contigu.

Prompte ens avisa l'autor que la metàfora té, evidentment, validesa explicativa, però no és un mecanisme que depenga de l'individu; recorda que la llengua és convenció: el feix de trets que té una categoria és compartit pels parlants d'una comunitat. Seguint amb la contextualització, l'autor estableix les definicions de *trajector* (o figura) i el *landmark* (o fons) com els dos elements, que, en aquest cas, relaciona la preposició.

Poc abans de finalitzar aquest primer capítol, planteja encertadament els altres problemes que porta aquest estudi: la diferenciació entre els dialectes, fonamentalment occidental i oriental pel que fa a alguns usos preposicionals, i la validesa de la normativa. Certament, problemes ben greus però, a propòsit d'això, ens recorda que el seu interès és «veure si un model cognitiu pot explicar el funcionament del sistema o sistemes preposicionals catalans, atenent concretament al grau de motivació dels diversos usos de les principals preposicions catalanes». Per això, deixa ben clar que se circumscriurà al català oriental normatiu i, secundàriament, a alguns usos desviats d'aquest (dins sempre del mateix dialecte) i algunes consideracions sobre la variant valenciana, de la qual ell és nadiu.

Fins ací el capítol introductori. Molt acurat i clar, però poc extens al nostre parer, ja que la novetat de la perspectiva pensem que demana una contextualització

més àmplia, ni que fos perquè el lector s'introdueix en les noves perspectives que l'autor fa servir.

Els següents sis capítols són, estrictament, l'estudi cognitiu de gran part de les preposicions catalanes.

Comença per les preposicions directives *cap* (*a*) i *fins* (*a*). La primera expressa fonamentalment direcció més orientació frontal, concepte que no és fruit dels estudiosos físics sinó de l'anomenada «física naïf», és a dir, una concepció del món simplificada i ingènua. Aquesta concepció, aplicada als significats centrals de totes les preposicions, és la que, segons l'autor, fem servir bàsicament. A partir d'aquest significat bàsic de direcció espacial, es van desglossant gradualment altres significats, més complexos, en altres àmbits: en primer lloc, l'àmbit temporal, on es projecta gràcies a la metàfora que fa concebre el temps com una línia i, com a tal, amb direcció. Per últim, es desglossa l'àmbit abstracte, per exemple, com a espai figurat (*El camí cap a Europa passa per Alemanya*) o fins arribar al límit categorial de la preposició i acostar-se a la dels predeterminants (*Van venir a les noccs cap a doscents invitats*). D'una manera molt semblant, es desenvolupen els significats de *fins* (*a*) indicant el punt final o límit en el *landmark* d'un moviment realitzat per un *trajector*, primer a l'àmbit espacial, després a l'espacial fins arribar al figurat i al límit de la categoria. Aquesta última idea és molt interessant: Sancho Cremades remarca la importància de la graduabilitat de la categoria, en categories tradicionalment tan ben marcades com la preposicional i la dels determinants o quantificadors. Desapareixen per fi, segons aquesta concepció, els encasellaments que restrenyien les categories de manera, sovint, impensable. Hem dedicat un poc més d'espai a aquestes preposicions inicials, tot i que l'autor no els en concedeix massa, perquè així s'observa un poc més detingudament l'anàlisi de cada preposició que fa a cadascun dels capítols.

Al capítol segon, tracta dues preposicions d'aquelles que han deixat anar molta tinta, almenys, des del punt de vista cognitiu: *a* i *en*. Després d'explicar amb molt de detall la situació d'aquestes dues preposicions en català i de mostrar-ne les variants (*an*, *ana*, *amb*, etc.) dóna la definició del significat prototípic de cada preposició: *en* localitza un trajector respecte d'un *landmark* conceptualitzat en les seves parts; *a*, en canvi, el localitza respecte a un *landmark* puntual. La tria, doncs, d'una o altra forma ve determinada pel grau en què el *landmark* es troba situat en les pressuposicions del parlant i de l'oient.

Com es desencadenen els altres significats d'aquestes preposicions? De la mateixa manera que explica al capítol primer: entre els usos centrals prototípics (espacials i, en segon terme, temporals) i els modals, menys prototípics, hi ha només una gradació que va avançant gràcies als mecanismes que abans l'autor ha anunciat. Fins i tot, una preposició estàtica com *a* permet expressar direcció (*Vaig a València*) ja que el verb de moviment no evidencia la posició del *trajector* en el moment de parla sinó que les preposicions que descriuen la relació espacial entre un *landmark* i un *trajector* estàtic descriuen semblantment la relació entre un *landmark* i el

terme anticipat del desplaçament d'un *trajector* mòbil (són paraules de Vandeloise definint el seu principi d'anticipació).

Dins aquest capítol, destaca l'explicació que dona de la motivació preposicional —fàcil d'explicar, per altra banda— del complement indirecte i, sobretot, del directe amb la preposició *a* a partir del seu valor directiu. Sancho considera, molt encertadament, la categoria de complement indirecte i la de circumstancial com a contigües: el complement indirecte fa ús de preposició perquè així es distingeix clarament del subjecte i, sobretot, del complement directe. Ara bé, per què la *a*? La diferència entre un complement indirecte i un circumstancial directiu (amb la prep. *a*) és mínima i depèn, més que res, de la naturalesa més o menys animada del terme objecte del moviment.

En relació a la motivació de la preposició d'alguns complements directes animats i de la justificació que siga aquesta i no altra preposició la que hi aparega, l'autor ens diu que sí que està motivada precisament en casos on el complement directe és animat; d'aquesta manera, la preposició icònicament separa el complement del verb i se situa en una posició intermèdia entre el complement directe prototípic (apreposicional) i l'indirecte prototípic (preposicional). Això, a més a més, justifica que siga la *a* i no altra preposició la que utilitze aquesta categoria: la transitivitat mostra un matis directiu bastant clar que, a més a més, s'evidencia també en l'ús de l'acusatiu en llatí en frases com *Eo Roman* 'vaig a Roma'.

Per últim, també fa referència a usos d'aquestes preposicions en complements de règim preposicional i de la seva alternança davant infinitiu.

Les preposicions localitzadores com ara *davant*, *darrere*, *sobre*, *sota*, *vora* o *entre* són l'objectiu del tercer capítol, que es desenvolupa de manera molt semblant als anteriors. Sobre aquestes, a més del fet que fan una localització relativa dependent sovint de les característiques de l'objecte en qüestió, bé de manera contextual, dependent més de l'albir del subjecte.

Dues de les preposicions més problemàtiques tenen cabuda al capítol quart: *per* i *per a*. L'autor pensa —després d'una llarga exposició de les idees i propostes normatives o simplement investigadores de diversos autors— que la causa i la finalitat es troben suficientment connectades per justificar que una única preposició expresse tots dos conceptes (ús que fa actualment el català oriental). Tot i que creu que la distinció entre *per* i *per a* és arbitrària i que el *per a* de la normativa és un producte de laboratori, intentarà de motivar els usos de *per* i *per a* a partir d'un de central, espacial en el cas de *per*, però noció (finalitat) en el cas de *per a* ja que l'aparició d'aquesta preposició en català és tardana i relacionable amb l'aparició de la *a* en complements directes animats (sobretot en valencià).

Els usos de *per* en lloc de *per a* com a final, no normatius però reals en la variant oriental, es troben ben motivats: focalització metonímica de la part final del recorregut, a partir de l'ús prototípic que expressa recorregut d'on també ix l'expressió de localització aproximada.

Al capítol següent s'expliquen les preposicions abstractes *amb*, *sense*, *segons*,

com *a*, *malgrat* i *mitjançant*, que es defineixen com les que no tenen un ús prototípic dins el domini bàsic espacial sinó que són prototípicament abstractes en català (tot i que tenen, en general, un origen llatí, ara sí, espacial). *Amb* expressa prototípicament companyia, d'on surten la companyia figurada, l'addició, la temporalitat simultània, la manera, etc. i sobretot l'instrument, on l'ús d'aquesta preposició és motivat per la presència del tret de contigüitat. *Sense* és parcialment paral·lel a *amb*. *Segons* té un ús prototípic paragonable al d'altres preposicions; el que succeeix és que sobrepassa l'àmbit del seu prototipus on l'oració es presenta com una opinió del *trajector* o com un sistema de valors que garanteix la validesa del *trajector*; així, *segons*, com altres preposicions, tolera un ús conjuntiu i fins i tot encapçala un sintagma d'abast intraoracional. *Com a* i *com* són considerades per l'autor com a preposicions diferents —no hi ha caiguda de preposició—; *com a*, doncs, expressa la identitat entre el *trajector* i el *landmark*, però el segon terme que relaciona la preposició és la condició en què algú realitza una determinada acció, la pateix o se'n beneficia, segons paraules del mateix autor. Per últim, *malgrat* i *mitjançant* introdueixen respectivament una objecció a la realització de l'acció i un mitjà abstracte.

El sisè capítol fa referència a les preposicions *de* i *des de*. A aquestes dues preposicions, hi dedica prop de cent pàgines ja que, sobretot la primera, té una gran quantitat d'usos, els quals classifica en tres parts: per un costat, hi ha una gran anella —formada, com totes, d'anelles més petites— que correspon al *de* separatiu; un altre *de* com a mer relacionant de noms; i, per últim, un altre ús que serveix d'esclavó entre els dos primers: el *de* partitiu, en el qual, tot i pertànyer al tipus N de N —per la qual cosa s'acosta al primer—, hi roman encara una resta d'extracció que el relaciona amb el *de* separatiu. Evidentment, doncs, som davant d'una sola preposició amb molts usos i molt allunyats. En canvi, l'autor avisa que alguns usos, com ara els adverbials, predicatius o molts dels de complement de règim, són molt difícils (o fins i tot impossibles) de motivar. *Des de* expressa igualment separació, però posa èmfasi en el punt inicial i exigeix una clara idea de duració.

Per últim, a manera d'apèndix, l'autor dedica un apartat a la varietat valenciana, a les diferències que es poden trobar, no ja normativament, sinó popularment (per la qual cosa fa servir un corpus fonamentat en literatura popular i en textos orals). Fa un recorregut de les preposicions on hi ha diferències de significat entre les dues varietats dialectals, que són fonamentalment les que tenen un cos fònic feble i un significat esquemàtic: quant als usos de *en / a*, de *en* en comptes de *amb*, de *per* amb valor final, o de *a* amb complements directes, l'autor observa que les diferències no són tan grans o que, més aïna, determinats fets de la varietat valenciana apareixen en oriental o a l'inrevés. Fa esment d'un fet inqüestionable: tret de l'ús de *en per amb* o del *de* partitiu, el valencià s'assembla més a l'espanyol que la varietat oriental: la presència més intensa i propera de l'espanyol potser ha potenciat certes tendències actives en el valencià antic, que en català oriental bé no les tenia, bé no les ha estès. De tota manera, sembla que el valencià ha regularitzat l'ús de les preposicions on el català medieval tenia més asimetria.

En fi, l'autor deixa ben clar que la polisèmia de les preposicions, en aquest cas en català, té una explicació clara i satisfactòria en la semàntica de prototipus, que considera un significat, generalment espacial, prototípic a partir del qual se'n desgrunen tots els usos, fins als més perifèrics (usos, com ara, matisadors, modificadors oracionals, etc., tradicionalment tractats com a inanalitzables) que són, precisament, els més difícils de motivar. A més a més, arriben al límit de la seva pròpia categoria de manera gradual i natural, sense fronteres (o millor dit, amb fronteres arbitràries que ens posem per aclarir-nos però que, pensem, no s'han de creure com a tals). El problema que se'ns planteja és que si tots els usos del català són motivables no podem distingir entre els usos propis i els usos que suposen interferència. Evidentment si la llengua de la qual podem rebre alguna interferència fos molt diferent a la nostra, seria més senzill observar que algun ús no estaria gens motivat en català i molt fàcilment motivable des de l'altra llengua. El problema és que el castellà és molt pròxim al català com a llengua germana que és i, per tant, qualsevol interferència podria ser tan propera que fos motivable també dins el català. Caldria, doncs, un mecanisme per poder detectar quan una tendència és pròpia, és pròpia però reforçada per una llengua veïna o és, simplement, una interferència.

En conclusió, una faena ben feta, rigurosa i amb els objectius ben acomplits, encara que, potser, massa ambiciosa per fer-la encabir en només un llibre.

CARLES SEGURA I LLOPES

SOLÀ, Joan: *Sintaxi normativa: estat de la qüestió*, segona edició corregida i augmentada, Barcelona, Editorial Empúries, 1994 («Biblioteca Universal Empúries», 65).

D'entrada, una recomanació: el llibre hauria de llegir-se des de la perspectiva en què en situa el propòsit la important «Introducció», o en tot cas des d'una crítica precisa i responsable de les idees d'aquest text inicial, en el qual l'autor concentra anys de rica experiència i no menys llargues hores de reflexió.

Una primera qüestió, crucial, s'hi planteja: és necessari, o no, revisar i actualitzar la normativa sintàctica del català? Contra l'opinió negativa establerta (encara que no se sap ben bé qui acceptaria de formular-la), Solà addueix dues «evidències» difícils de negar: que el codi normatiu existent, en matèria de sintaxi, és exigü, i que en tal matèria abunden, entre els especialistes, perplexitats i incerteses. I, junt amb les «evidències», un «aval» impossible d'ignorar: l'aclaparadora «llista» del capítol 16, compendi documental de tot el llibre.

Segona qüestió plantejada: què s'ha d'entendre per «sintaxi normativa»? L'autor vol dir que també hi ha disputa, o que caldria que n'hi hagués, sobre el concepte. Perquè, de fet, un model «ideal», «idealment», funciona: és allò que ano-

mena «codis de principis bàsics i generals», els quals, però, només funcionen realment, és a dir, amb problemes, en mans de correctors i d'alguns altres pocs professionals de la indústria lingüística. A aquest model «ideal», dues alternatives proposades, de registres diferents. Una de no menys «ideal», però no, com el dit model, intrínsecament idealista: la de tendir a una «descripció exhaustiva de la llengua», la qual serviria, entre altres coses, perquè la normativa gramatical deixés de tenir com a objecte únic les divergències respecte de la llengua dominant i les corrupcions causades per aquesta, i fos capaç de plantejar una mena de qüestions que des dels susdits «codis de principis» no es poden ni entreveure. I una altra de més modesta i circumstancial: que des de l'autoritat competent es donés resposta —no caldria que fos a mode de resolució definitiva— als problemes que se susciten en el llibre, que no per casualitat són els que de veritat preocupen avui els professionals de la llengua.

Tercera qüestió plantejada, no menys decisiva i tan oberta com les altres dues o més: la normativa gramatical avui existent, en quina referència s'ha de basar, exactament? La resposta de Solà, tal com la formulava en la primera versió, de 1993, de la dita «Introducció», és una proposta de mínims pura i dura, una solució que, com ell mateix afirmava, fóra la més «segura» i també la més «lícita»: per «gramàtica normativa» s'hauria d'entendre, exclusivament, tot allò que conté la 7a edició, de 1933, de la *Gramàtica* fabriana de 1918, junt amb el que sobre qüestions considerables gramaticals pugui trobar-se en alguns articles del *DGLC*. Deixant de banda, doncs, la resta del que va deixar escrit Fabra, que no sempre és monolític i que sovint és volgudament ambigu (per defecte de la seva virtut), i rebutjant també, és clar, tota l'exegesi que sabem, que a sobre resulta menys coherent. Remarquem, tanmateix, que a resultes d'una addenda de la 2a edició de referència fent-se ressò del fet que l'al·ludida «Gramàtica de l'Institut» mai no ha estat, formalment, tal, bé podria semblar que la proposta de mínims solaniana encara ha quedat més minimitzada, potser fregant asimptòticament el zero absolut: la hipòtesi, si més no, mereixeria ser considerada amb atenció.

Si els setze capítols del llibre s'adeqüen al propòsit fonamental de dreçar una llista d'urgències (per bé que no es tracta en absolut de limitar-se a ficar el dit a la nafra, sinó d'indicar amb un exquisit coneixement de causa per on hauria d'anar el bisturí), la «Introducció» s'esforça de reconduir aquest propòsit, a través d'una autocrítica de l'inevitable individualisme de la metodologia de l'autor, a fer veure la necessitat de l'alternativa de la «descripció exhaustiva de la llengua» abans apuntada. Una autocrítica a la qual cal prestar molta atenció, perquè s'hi manifesta el Solà més lúcida, diríem que, per un exigent exercici de modèstia, injustament lúcida: per exemple, en les consideracions al voltant de la màxima que «la intuïció no sempre és bona consellera», o també en les reflexions sobre el caràcter «relatiu i mòbil» de la noció de solescisme. I una alternativa realment ambiciosa, que l'autor voldria creure factible, basada en l'establiment d'un corpus oral de proporcions semblants a les del de la llengua escrita de l'IEC, que particularment hauria de faci-

litar una coneixença de primera mà de la distància existent entre els grans dialectes, i concretada en la creació d'un equip de lingüistes en què estiguessin convenientment representats dialectòlegs, generalistes i romanistes.

Sintaxi normativa: estat de la qüestió se cenyeix, amb precisió, al seu títol: síntesi informativa i crítica d'una gran amplitud i actualitat, hauria de convertir-se en referència obligada tant per als qui en subscriuen els plantejaments com per als qui puguin no compartir-los. Fem vots perquè així sia.

SEBASTIÀ BONET